

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

माता व बाल आरोग्यासाठी 'वात्सल्य' उपक्रम

जननक्षम माता गर्भधारणापूर्वीच्या आणि
प्रसूती पश्चात माता व दोन वर्षापर्यंतची बालके यांना
दिल्या जाणाऱ्या आरोग्य सेवांचे बळकटीकरण

आरोग्य विभागातील भरती प्रक्रिया युद्ध पातळीवर

आरोग्य मंत्री प्रा.डॉ.तानाजी सावंत

पुणे: आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या पुढाकाराने आरोग्य विभागातील रिक्त पदे भरण्याची प्रक्रिया युद्ध पातळीवर सुरू असून, ही भरती प्रक्रिया गतीने व पारदर्शकपणे पूर्ण करण्यासाठी आरोग्य मंत्री डॉ.तानाजी सावंत यांनी भरती कंपनीच्या प्रतिनिधी समवेत वेळोवेळी बैठका घेऊन प्रक्रिया संपूर्ण पारदर्शी आणि सुरळीत पडण्याविषयी निर्देश ही दिले होते. त्यानुसार भरती प्रक्रिया युद्ध पातळीवर सुरू असून उमेदवारांना संपूर्ण कागदपत्रांची पडताळणी केल्यानंतर त्याच दिवशी आदेशही दिले जात आहेत.

आरोग्य विभागातील 10949 रिक्त पदे गट 'क' व 'ड' संवर्गातील भरती प्रक्रिया आता अंतिम टप्प्यात असून, संपूर्ण परीक्षा प्रक्रिया पारदर्शकपणे राबविण्यासाठी टीसीएस या एजन्सीची निवड करण्यात आली होती. परीक्षा प्रक्रियेत पारदर्शकता येण्यासाठी टीसीएसकडून सीसीटिव्ही रेकॉर्डिंग, बायोमेट्रीक्स हजेरी, फिंगर प्रिंट व आयरीस तपासणी सुविधा वापरण्यात आल्या आहेत. तसेच ईलेक्ट्रॉनिक्स कार्पोरेशन ऑफ इंडिया लि. (ईसीआयएल) यांच्याकडून परीक्षा केंद्रामध्ये परीक्षेच्या कालाधीत 5-जी मोबाईल जॅमर्स ची व्यवस्थाही लावण्यात आलेली होती.

पारदर्शी भरती साठी परीक्षेत होणारा गैरप्रकार रोखण्यासाठी आवश्यक त्या सर्व व्यवस्था राबविण्यात आल्या होत्या. परीक्षेत पात्र ठरलेल्या उमेदवारांच्या कागदपत्रांची पडताळणी विभागनिहाय राज्यभर सुरू असून पुणे विभागातील आरोग्य भवन, राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, प्रबोधन हॉल पुणे येथे या विभागातील समुपदेशन व नियुक्तीचे आदेश तात्काळ देण्यात येत आहेत. यामध्ये उमेदवारांना विभागाच्या वतीने संपूर्ण सहकार्य करण्यात आले. उमेदवारांना असणाऱ्या विविध समस्यांचे निवारण करण्यात येत असून, एकूण सुरवातीपासूनच ही भरती प्रक्रिया अगदी पारदर्शी आणि विना विलंब पार पाडण्यात आली. ही भरती प्रक्रिया 2 मार्च 2024 पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन करण्यात आले आहे. सर्व पदांची भरती प्रक्रिया अगदी पारदर्शी आणि सुरळीतरित्या पार पडल्या बद्दल निवड झालेल्या उमेदवारांच्या वतीने प्रा. डॉ. तानाजीराव सावंत यांचे आणि आरोग्य विभागाचे आभार मानण्यात आले.

यावेळी काही उमेदवारांना तात्काळ माननीय आरोग्य मंत्री यांच्या हस्ते नियुक्ती आदेशाचे वाटप करण्यात आले. यावेळी उमेदवारांनी भरती प्रक्रिये बाबत समाधान व्यक्त केले व आपले मनोगतही व्यक्त केले व आपले अनुभव माननीय आरोग्य मंत्री यांना सांगितले व आभार मानले. यावेळी आरोग्य विभागाचे सहसंचालक डॉ. राधाकिशन पवार यांनी भरती प्रक्रियेची माहिती दिली.

वर्षानुवर्षे रिक्त असलेल्या जागा भरणे आरोग्यमंत्री प्रा.डॉ. सावंत यांच्या सततच्या पाठपुराव्यामुळे व उत्कृष्ट नेतृत्वामुळे विभागाला शक्य झाले हे विशेष.

सर्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

मुख्य संपादक/प्रकाशक

डॉ. कैलास बाविस्कर

उपसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.)

संपादन सहाय्य

डॉ. संजयकुमार जठार

सहायक संचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.)

अशोक निम्मलवार

प्रशासकीय अधिकारी

मुद्रण

कल्याणी कापॉरिशन, पुणे

१४६४, मंगेशश्री, रेणुका स्वरूप स्कूल लेन,
सदाशिव पेठ, पुणे ४११ ०३०.

पत्रव्यवहारासाठी पत्ता

संपादक,

राज्य आरोग्य शिक्षण व

संपर्क विभाग

'परिवर्तन', आरोग्य भवन परिसर,

विश्रांतवाडी पोलीस स्टेशन समोर,

येरवडा, पुणे ४११ ००६.

दूरध्वनी : ०२०-२६६१०१७८,

२६६१०१७९.

फॅक्स : ०२०-२६६१०१८०

e-mail :

arogyapatrikamh@gmail.com

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

वर्ष : सव्विसावे | अंक : ०२ | महिना : फेब्रुवारी २०२४

मोतीबिंदू ने गेली दृष्टी...

कृत्रिम भिंगारोपणाने पहा सृष्टी ...

पंधरवड्यात 1 लाख रुग्णांना

मोतीबिंदू शस्त्रक्रियेच्या लाभाचे उद्दिष्ट

मोबाईल हेल्थ

/MahaArogyaIECBureau

@Mahahealthiec

@Mahahealthiec

@Mahahealthiec

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे द्वारा प्रकाशित

<https://www.facebook.com/MahaArogyaIECBureau>

<https://twitter.com/MahaHealthIEC>

<https://www.instagram.com/mahahealthiec/>

<http://bit.ly/MahaArogyaYT>

<https://www.linkedin.com/company/maha-arogy-aiec-bureau>

संकेत स्थळ :
http://maha-arogyasamvad.in
http://mahaarogyasamvadec.in
mahaarogyasamvad

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

फेब्रुवारी २०२४

अंतरंग

७ संभाजीनगर जिल्हा रुग्णालयाचा कायापालट रुग्णांसाठी वरदान डॉ. कैलास बाविस्कर, उपसंचालक, आरोग्य सेवा, आय. ई. सी. ब्युरो, पुणे

१० महाराष्ट्रातील योग प्रशिक्षकांचा दिल्लीत सन्मान प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रम

४० तंबाखू मुक्त आरोग्य संपन्न शाळा कार्यक्रम अंतर्गत राष्ट्रीय बाल परिषद

संभाजीनगर जिल्हा रुग्णालयाचा कायापालट रुग्णांसाठी वरदान	७
महाराष्ट्रातील योग प्रशिक्षकांचा दिल्लीत सन्मान - प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रम	१०
डेंग्यूचा आजार माहिती व मार्गदर्शन	१२
एड्सचे वास्तव	१४
उच्च रक्तदाब	१८
गर्भावस्था : वाढणारं बीपी आणि येणारी सूज	१९
कुष्ठरोग निर्मूलनासाठी दि. ३० जानेवारी ते १३ फेब्रुवारी दरम्यान 'स्पर्श' जनजागृती अभियान	२२
स्पर्श कुष्ठरोग जनजागृती अभियान २०२४	
'कलंक कुष्ठरोगाचा मिटवू या, सन्मानाने स्वीकार करू या!'	२३
गर्भधारणापूर्व माता व २ वर्षांपर्यंतच्या बालकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी 'वात्सल्य' उपक्रम	२६
शासन निर्णय क्रमांक : संकीर्ण - २०२३/प्र.क्र. ५८७ / कु.क.	२८
१ ते १९ वर्षे वयोगटातील सर्व मुला-मुलींनी जंतनाशक गोळी घ्यावी	
सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे आवाहन	३७
कविता - एड्सचे वास्तव	३८
कविता - आरोग्याचा संदेश	३९
वृत्त विशेष	
तंबाखू मुक्त आरोग्य संपन्न शाळा कार्यक्रम अंतर्गत राष्ट्रीय बाल परिषद	४०
स्पर्श' कुष्ठरोग जनजागृती अभियान लोकसहभागाद्वारे यशस्वी करावे	
सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे आवाहन	४१
आरोग्य मंत्र्यांकडून सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत पुरविल्या जाणाऱ्या आरोग्य सेवांचा आढावा	४२
प्रजासत्ताक दिन-२०२४ - सार्वजनिक आरोग्य विभागाचा चित्ररथ	४३
राष्ट्रीय क्षयरोग दुरिकरण कार्यक्रम	
१८ वर्षांवरील बीसीजी लसीकरण अभियानाचे उद्घाटन व प्रशिक्षण कार्यशाळा	४४
सुरक्षित संस्थात्मक प्रसूतीसाठी शासनाचा पुढाकार	
माहेरघर योजना सर्व आदिवासी क्षेत्रात राबविण्यास सुरुवात	४५
क्षयरोग मुक्त पंचायत अभियानांतर्गत यशदा येथे राज्यस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन	४६
गर्भवती महिलांच्या सुरक्षिततेसाठी 'किलकारी' योजना	४७
सोलापूरच्या जिल्हा आणि महिला रुग्णालयाला	
आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांची भेट	४८
लेखकांना विनंती	५०
सार्वजनिक आरोग्य विभागाची १९ फेब्रुवारी ते ४ मार्च दरम्यान विशेष मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया मोहीम	५१

आयुक्तांचे मनोगत

सार्वजनिक आरोग्य सेवेद्वारे राज्यातील जनतेला लोकाभिमुख सेवा देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य सतत अग्रेसर राहिले आहे. सामान्य माणसाला दर्जेदार आणि परिणामकारक तसेच सहज साध्य व मोफत आरोग्यसेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी विभागाच्या मार्फत वेगवेगळ्या योजनांद्वारे सामान्य माणूस केंद्रबिंदू ठेवून योजनेचा लाभ ग्रामपातळीपर्यंत करून देण्यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत. सहजसाध्य व लोकांना परवडेल अशी आरोग्य सेवा देण्यासाठी विभाग प्रयत्नशील आहे.

आरोग्यवर्धिनी केंद्रांचे रूपांतर आता 'आरोग्य मंदिर' असे नामांकित झाले असून त्या द्वारे सामान्य माणसांना आरोग्याच्या तेरा प्रकारच्या आरोग्य सेवा मोफत दिल्या जात आहेत. यात 'इलनेस टू वेलनेस' या दृष्टीने या केंद्रातील आरोग्य सेवांची वाटचाल असून समाजाचे आरोग्य चांगले राहण्यासाठी या केंद्रांची महत्त्वाची भूमिका राहणार आहे.

डिजिटल हेल्थ मिशनच्या माध्यमातून लोकांना टेली कन्सल्टेशन द्वारे तज्ञांचा सल्लाही आता ऑनलाइन उपलब्ध होऊ लागला आहे. आरोग्यसेवा सामान्य माणसापर्यंत पोचविण्यासाठी विभागाने माता बाल आरोग्य, तरुणाईचे आरोग्य तसेच वृद्धांसाठीही मोफत मोतीबिंदू शस्त्रक्रिया मोहिमेस सारख्या मोहिमांमधून सामान्य माणसापर्यंत याचा लाभ पोहोचू लागला आहे.

जन आरोग्य योजनेच्या माध्यमातून आरोग्य सेवा जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचावी व भार कमी व्हावा यासाठी पाच लाख पर्यंतचा लाभ मिळण्यासाठी ही निर्णय घेण्यात आलेला आहे. सिकलसेल सारख्या आजारासाठी विशेष मोहिमेद्वारे तपासणी करण्यात आली असून हिमोफिलिया रुग्णांसाठी डे-केअर सेंटर द्वारे प्रत्येक जिल्ह्यात आता सुविधा उपलब्ध होणार आहे.

राज्यातील जनतेचे आरोग्य यासाठी आरोग्य तपासणीला प्राधान्य देण्यात आलेले असून यात मोठ्या प्रमाणावर तपासणी, निदान आणि उपचार करण्यात येत आहेत. राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाच्या माध्यमातून आरोग्य सेवा अधिक सक्षम होत असून त्यांचा दर्जा वाढवण्यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत. असंसर्गजन्य रोग जसे कर्करोग, मधुमेह, उच्च रक्तदाब, यासारख्या रोगांनाही आता वेळीच निदान व आवश्यक उपचारही वेळेवर मिळण्यासाठी उपाययोजना केली जात आहे.

मानसिक आरोग्य याविषयी समुपदेशन करण्यात येत असून जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचून त्यांचे निदान, उपचार लवकर व्हावेत यासाठी समुपदेशन करण्यात येत आहे. क्षयरोग, कुष्ठरोग यासाठी पंचायत राज व इतर विभागांची ही मदत घेतली जात आहे व लोकसहभागाने या रोगांवरही नियंत्रण मिळवण्यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत. सर्वसमावेशक अशी आरोग्य सेवा लोकांना सहज साध्य उपलब्ध करून देण्यासाठी विभाग प्रयत्नशील आहे. राज्यात जंतनाशक मोहीम राज्यभर राबविण्यात आली त्यास जनतेचा चांगला प्रतिसाद मिळाला. राष्ट्रीय नेत्र ज्योती अभियान अंतर्गत एक लाख रुग्णांच्या मोफत मोतीबिंदू शस्त्रक्रिया करण्याचे उद्दिष्ट विभागाने ठेवले असून याद्वारे सर्वसामान्य जनतेला याचा लाभ करून देण्यात येत आहे.

सामान्य घटकापर्यंत सर्वसमावेशक आरोग्य सुविधा प्रदान करण्यासाठी विभागामार्फत प्रयत्न करण्यात येत असून लोकसहभागाने सार्वजनिक आरोग्य सेवा अधिक लोकाभिमुख होणार असल्यामुळे सर्वसामान्यांना दिलासादायक आरोग्य सेवा देण्यासाठी आरोग्य विभाग प्रयत्नशील आहे.

श्री. धीरज कुमार

आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा
अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान,
महाराष्ट्र राज्य

संपादकीय

सार्वजनिक आरोग्य सेवेत सर्वासाठी आरोग्य सेवा उपलब्ध व्हावी, यासाठी सर्वांतपरी बदल घडवण्याचा प्रयत्न शासनाच्या वतीने केला जात आहे. 'इलनेस टू वेलनेस' या दृष्टिकोनातून सामान्य माणूस केंद्रस्थानी ठेवून लोकहिताच्या दृष्टीने विविध योजना केंद्र व राज्य शासनाच्या विद्यमाने ग्रामपातळीवर पर्यंत पोहोचविण्यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत. सहज साध्य उपलब्ध होईल व परवडेल तसेच, आरोग्य खर्चावरील ताण कमी होईल, या सर्व दृष्टिकोनातून प्रयत्न केले जात आहेत.

शासनाच्या वतीने शहरी ग्रामीण तसेच अतिदुर्गम भागासाठी वेगवेगळ्या योजना उपलब्ध असून त्याही अधिक सक्षम करण्याच्या दृष्टीने वाटचाल होत आहे, ही सामान्य माणसाच्या दृष्टीने अत्यंत मोलाची अशी गोष्ट आहे. शासकीय दवाखान्यात सर्व उपचार मोफत होत असून नागरिकांच्या आरोग्याची काळजी घेण्यासाठी मोफत निदान व उपचार व सेवा उपलब्ध झाली आहे. त्यामुळे सामान्य माणसावरचा ताणही कमी होत आहे. राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमांना अधिक गती मिळत असून टीबी मुक्त भारत, मोतीबिंदू अभियान, अशा विविध माध्यमातून सामान्य माणसाला सेवा मिळत आहेत. आरोग्य मंदिराच्या माध्यमातून ग्रामपातळीपर्यंत केवळ उपचारात्मक नव्हे तर प्रतिबंधात्मक व निरोगी आरोग्यासाठी उपाययोजना व काळजी बाबी या अधिक सक्षम करण्यावर भर दिला जात आहे, यामुळे निरोगी महाराष्ट्र घडविण्यासाठी नक्कीच मदत होणार आहे.

गेल्या वर्षभरात शासनाच्या माध्यमातून माता आरोग्यासाठी, बाल आरोग्यासाठी तसेच तरुण वर्गासाठी, विविध आजारांचा धोका लक्षात घेऊन त्यावर सर्वेक्षण निदान, उपचार व प्रतिबंधात्मक उपाययोजना यावर भर दिला असून आरोग्य सेवेतील सर्व अधिकारी कर्मचारी यांनी वेगळ्या माध्यमातून आवश्यक त्या सुविधा पुरविण्याचाही प्रयत्न केल्याचे दिसून येते, यास अधिक गती देण्याची आवश्यकता आहे. यामुळे सार्वजनिक आरोग्य सेवा अधिक लोकाभिमुख व सर्वासाठी उपलब्ध होण्यास महत्त्वाची ठरेल. मोफत, डिजिटल व सहजसाध्य उपलब्ध होईल तसेच रुग्णालया सेवेमध्ये वाढ, आरोग्य संस्थांमध्ये वाढ, यामुळेही सर्वसामान्यांना मोठा दिलासा मिळाला आहे. सर्व सुविधा मोफत व सर्व शासकीय दवाखान्यांमध्ये दिल्या जात आहेत, सार्वजनिक आरोग्य सेवेत उपलब्ध असणा-या सुविधा अधिकाधिक लोकांपर्यंत पोचविण्यासाठीही प्रयत्न केले जात आहेत. सिकलसेल, हिमोफिलिया, कॅन्सर या आजारावरही मोठ्या प्रमाणावर जनजागृती घडत आहे. सर्वसामान्य माणसाला आरोग्य सेवा अधिक दर्जेदार देण्यासाठी प्रयत्न होत आहेत

डॉ. कैलास बाविस्कर
संपादक

संभाजीनगर जिल्हा रुग्णालयाचा कायापालट रुग्णांसाठी वरदान

डॉ. कैलास बाविस्कर , उपसंचालक, आरोग्य सेवा , आय. ई. सी. ब्युरो ,पुणे

सामान्य माणसाला संभाजीनगर येथील वैद्यकीय महाविद्यालयाशिवाय आरोग्य सेवेसाठी पर्याय उपलब्ध नव्हता; परंतु आता सार्वजनिक आरोग्य विभागाने अद्यावत केलेल्या जिल्हा सामान्य रुग्णालयाचा कायापालट झालेला असून या ठिकाणी सामान्य माणसांसाठी मोफत आरोग्य सुविधा अत्याधुनिक व सक्षम झाल्या आहेत. जिल्हा रुग्णालयाच्या माध्यमातून द्विस्तरीय आरोग्य सेवेचा कायापालट झाला असून या रुग्णालयाला "कायाकल्प" गुणवत्ता पुरस्कारानेही गौरविण्यात आले आहे.

राज्यात सार्वजनिक आरोग्य सेवा प्रतिबंधात्मक व उपचारात्मक सेवा जिल्हा रुग्णालयाच्या माध्यमातून अधिक सक्षम देण्यासाठी राज्य शासनाच्या वतीने प्रयत्न करण्यात येत आहेत. राष्ट्रीय आरोग्य अभियान अंतर्गत केंद्र व राज्य शासनाच्या माध्यमातून संभाजीनगर येथील जिल्हा सामान्य रुग्णालयाचा कायापालट झाला असून मराठवाडा क्षेत्रातील रुग्णांसाठी जिल्हा सामान्य रुग्णालय आरोग्य सेवेसाठीचे महत्वाचे केंद्र म्हणून उदयास आले आहे. आज रोजी जवळपास 1600 रुग्ण या ठिकाणी बाह्यरुग्ण विभागात सेवेसाठी येत आहेत. जिल्हा शल्यचिकित्सक डॉ. दयानंद मोतीपवळे तसेच या रुग्णालयाच्या अतिरिक्त जिल्हा शल्यचिकित्सक डॉ. पद्मजा सराफ व रुग्णालयातील डॉक्टर

व सर्व स्टाफ, टीम यांच्या समन्वयामुळे व अथक परिश्रमामुळे जिल्हा सामान्य रुग्णालय अधिक लोकाभिमुख होत असून आधुनिक आरोग्य सुविधा जनसामान्यांना उपलब्ध झाल्या आहेत. प्रगत वैद्यकीय सुविधा या रुग्णालयाच्या माध्यमातून जनसामान्यांना अधिक दर्जेदार मिळत आहेत. मराठवाडा परिसरात हे रुग्णालय "मिनी घाटी" म्हणून रुग्णांचा आधारस्तंभ म्हणून उदयास आले आहे.

या रुग्णालयात आधुनिक यंत्रसामग्री व विशेषतज्ज्ञ उपलब्ध असून यात खालील विभागांचा समावेश आहे.

बाह्य रुग्ण विभाग:

या विभागात विविध आजारांचे निदान, तपासण्या व उपचार होत असून रोज जवळपास 1600 च्या वर रुग्ण या ठिकाणी उपचार घेत आहेत.

अतिदक्षता कक्ष:

या विभागा अंतर्गत गंभीर रुग्णांवर उपचार करण्याकरिता अतिदक्षता कक्ष कार्यरत असून आवश्यक यंत्रसामग्री उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

बाल आरोग्य व विशेष नवजात अर्भक कक्ष:

कमी वजनाच्या अथवा अपुऱ्या दिवसांच्या जन्मलेल्या बालकांची निगा अतिदक्षता कक्षात ठेवून केल्यास बाल मृत्यूचे प्रमाण बऱ्याच अंशी कमी करणे शक्य असते. यासाठी या रुग्णालयात नवजात बालकांसाठी विशेष सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत व त्यासाठी प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग नियुक्त करण्यात आला आहे.

बालकांसाठी डीईआयसी सेंटर:

आरोग्य समस्या असणाऱ्या सहा वर्षांपर्यंतच्या बालकांना या ठिकाणी भरती करून विशेष काळजी घेण्यात येते. जेणेकरून बालकांमध्ये संभाव्य धोके टाळता येतात बालकांच्या सर्वांगीण विकासासाठी मनोरंजनात्मक व विकासात्मक पद्धतीने या ठिकाणी उपचार करण्यात येतात.

सी.टी.स्कॅन:

रुग्णालयात उपचाराकरिता दाखल होणाऱ्या रुग्णांमधील जखमी रुग्णांमध्ये डोक्याला मार लागलेले रुग्ण मोठ्या प्रमाणात असतात. अशा रुग्णांची तातडीने सी.टी.स्कॅन चाचणी करून त्यांच्यावर वेळीच उपचार केल्यास जास्तीत जास्त रुग्णांचे प्राण वाचवणे शक्य असते. यासाठी या जिल्हा रुग्णालयात ही आधुनिक सुविधाही उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

सोनोग्राफी सुविधा:

पोटातील रोगाचे अचूक निदान करण्याकरिता जिल्हा रुग्णालयात सोनोग्राफीची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे व हे यंत्र हाताळण्यासाठी तज्ज्ञ डॉक्टरांची व प्रशिक्षित कर्मचाऱ्यांचीही नियुक्ती या ठिकाणी करण्यात आली आहे.

डायलिसिस सुविधा:

किडनी आजारावरील रुग्णांची काळजी घेण्यासाठी डायलिसिसची सुविधा या रुग्णालयामध्ये उपलब्ध असून डायलिसिससाठी लागणारी आधुनिक मशीन व सुविधा तसेच तज्ज्ञ या ठिकाणी उपलब्ध झाले असल्यामुळे ही सुविधा रुग्णांसाठी वरदान ठरत आहे.

मनोविकृती कक्ष:

मानसिक आजार, निदान व उपचार यासाठी या रुग्णालयात मानसिक आरोग्य तपासण्या, निदान व उपचार

यांची सुविधा तज्ज्ञ व प्रशिक्षित स्टाफ मार्फत उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

हिमोफिलिया "डे केअर सेंटर":

हिमोफिलिया या आजारावरती उपचार करण्यासाठी या रुग्णालयात डे केअर सेंटर स्थापन झाले असून थॅलेसेमिया, हिमोफिलिया व सिकलसेल या आजारांच्या रुग्णांसाठी हे केंद्र वरदान ठरत आहे मराठवाडा, खानदेश व विदर्भाचा काही भाग या ठिकाणचे रुग्ण या ठिकाणी उपचार घेत आहेत.

आधुनिक पॅथॉलॉजी लॅब:

या रुग्णालयात आधुनिक अशी पॅथॉलॉजी लॅब तयार असून प्रशिक्षित डॉक्टर व तंत्रज्ञ यासाठी उपलब्ध झाले असून या गुणवत्तापूर्ण सेवांचा लाभ जिल्हा व परिसरातील रुग्णांना मोठ्या प्रमाणावर होत आहे तसेच इतर ठिकाणी लागणाऱ्या रक्त विषयक गरजांसाठी ही लॅब वरदान ठरत आहे.

ऑर्थोपेडिक, फिजियोथेरपी विभाग:

ऑर्थो व फिजिओथेरपी च्या माध्यमातून रुग्णांना आवश्यक असणाऱ्या सुविधा या ठिकाणी उपलब्ध झाल्या आहेत.

मोफत नेत्र सेवा व मोतीबिंदू शस्त्रक्रिया:

या रुग्णालयात 20 खाटांचा कक्ष असून मोफत मोतीबिंदू शस्त्रक्रियेसाठी लागणारे अत्याधुनिक मायक्रोस्कोप व सुविधा या ठिकाणी उपलब्ध असून मोफत शस्त्रक्रिया केल्या जात आहेत.

स्त्रीरोग व प्रसूती विभाग:

स्त्री रोग व प्रसूती विभागात मॉड्युलर ओटी, आधुनिक प्रसूतिगृह उपलब्ध असून या ठिकाणी वेगवेगळ्या शस्त्रक्रिया या विभागाचे तज्ज्ञ करीत असून याचा लाभ या परिसरातील रुग्णांना मोठ्या प्रमाणावर झालेला दिसून येतो.

कर्मचाऱ्यांची मनोबल उंचावण्यासाठी विशेष उपक्रम:

कार्यरत असणाऱ्या डॉक्टर, परिचारिका, तंत्रज्ञ व रुग्णालयातील स्टाफ यांचे मनोबल उंचावण्यासाठी व गुणात्मक पद्धतीने आरोग्य सेवा देण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी कर्मचाऱ्यांचा गौरव व मनोरंजनात्मक कार्यक्रमाचेही आयोजन या रुग्णालयाच्या वतीने केले जात आहे. यामुळे कर्मचाऱ्यांचा सहभाग रुग्णालयीन सेवेत वाढतो आहे.

दानधूर व स्वयंसेवी संस्थांचा सहभाग:

दानधूर व स्वयंसेवी संस्थांचा सहभाग आरोग्य सुविधा वाढविण्यासाठी व रुग्णांना आवश्यक असणाऱ्या सुविधा लोकसहभागातून उपलब्ध करून देण्यासाठी जिल्हा रुग्णालयाच्या मार्फत ऑक्सिजन प्लांट तसेच इतर साहित्यही या माध्यमातून उपलब्ध होत आहे. यामुळे रुग्णांना त्याचा फायदा होत आहे.

परिचारिका प्रशिक्षण केंद्र:

या रुग्णालयाच्या अंतर्गत प्रशिक्षण केंद्र उपलब्ध असून प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थिनींना या रुग्णालयाच्या

माध्यमातून चांगले प्रशिक्षण व अनुभव मिळत आहे. त्यामुळे सक्षम मनुष्यबळही आरोग्य सेवेसाठी उपलब्ध होत आहे.

वैद्यकीय महाविद्यालयात शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण संधी:

वैद्यकीय महाविद्यालयात प्रशिक्षण घेत असलेल्या प्रशिक्षित डॉक्टरांनाही या ठिकाणी वैद्यकीय अनुभव घेण्यासाठी संधी उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. त्यामुळे शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयातील विद्यार्थी येथे प्रशिक्षणही घेत आहेत.

वर्षभरातील या रुग्णालयाचे कार्य:

या जिल्हा सामान्य रुग्णालयात एप्रिल 2023 ते जानेवारी 2024 पर्यंत 2,36,510 रुग्णांनी बाह्य रुग्ण विभागात उपचार करून घेतला आहे. तर या काळात 5823 रुग्णांनी अंतर रुग्ण सेवेद्वारे उपचार सेवा घेतली आहे.

मराठवाड्यातील संभाजी नगरचे जिल्हा रुग्णालय सामान्य माणसासाठी दिलासादायक आरोग्य सेवा केंद्र म्हणून उदयास आले असून, ग्रामीण भागातून संदर्भित होणाऱ्या रुग्णांना, सामान्य व गरीब नागरिकांसाठी आरोग्य सेवेचे महत्त्वाचे केंद्र म्हणून लोकमान्य व लोकाभिमुख होत आहे. हे विशेष सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे हे जिल्हा रुग्णालय सक्षम व विकसित झाल्यामुळे शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयात येणारा ताण यामुळे कमी झाला आहे.

“ सार्वजनिक आरोग्य सेवेला द्विस्तरीय आरोग्य सेवेच्या दृष्टीने अधिक सक्षम, दर्जेदार व गुणवत्तापूर्ण करण्यासाठी आम्ही सर्वजण प्रयत्नशील आहोत. मराठवाड्यासारख्या मागासलेल्या भागात अशा रुग्णालयांची गरज असल्यामुळे सामान्य रुग्णालयातील सेवा अधिक लोकाभिमुख करण्यासाठी प्रत्येक विभागातील तज्ज्ञांना जबाबदारी वाटून देण्यात आली असून या रुग्णालयाचा कायापालट करण्याकडे आम्ही विशेष लक्ष देत आहोत. या रुग्णालयाला गुणवत्तेच्या "कायाकल्प" पुरस्काराने ही गौरविण्यात आले आहे.”

- डॉ. दयानंद मोतिपवळे
जिल्हा शल्यचिकित्सक,
जिल्हा रुग्णालय, संभाजी नगर.

“ जिल्ह्यातील ग्रामीण भागातील रुग्णांना संदर्भित केल्यानंतर विशेष सेवा मिळण्यासाठी या रुग्णालयाची मोठी मदत होत असून त्यामुळे सामान्य माणसाला दिलासा मिळत आहे. वैद्यकीय क्षेत्रातील अद्ययावत ज्ञान, तंत्रज्ञान व आरोग्य सुविधा गरीब व गरजू रुग्णांना देण्यासाठी या रुग्णालयाचा कायाकल्प झाला आहे व या रुग्णालयाला या पुरस्काराने सन्मानितही करण्यात आले आहे. रुग्णांचे आशीर्वाद आणि प्रेरणा आमच्यासाठी प्रेरणादायी आहे.”

-डॉ. पद्मजा सराफ
अतिरिक्त जिल्हा शल्य चिकित्सक,
जिल्हा रुग्णालय, संभाजीनगर.

महाराष्ट्रातील योग प्रशिक्षकांचा दिल्लीत सन्मान प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रम

नवी दिल्ली - कर्तव्य पथ येथे पार पडलेल्या "प्रजासत्ताक दिन समारंभ 2024", या कार्यक्रमास उपस्थित राहण्यासाठी प्रत्येक राज्यातील आयुष आरोग्यवर्धिनी केंद्रात कार्यरत योग प्रशिक्षकांना त्यांच्या पती/पत्नी सह "विशेष अतिथी" म्हणून आयुष मंत्रालयमार्फत आमंत्रित करण्यात आले होते. आयुष मंत्रालयाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार महाराष्ट्रातील उत्कृष्ट काम करणाऱ्या 11 योग प्रशिक्षकांची त्यांच्या पती/पत्नी सह निवड करण्यात आली. सोलापूर, धाराशिव, गोंदिया, गडचिरोली या जिल्ह्यांमधील सदर योग प्रशिक्षकांचे 20 जणांचे पथक पती/पत्नी सह सदर समारंभास उपस्थित होते.

या वर्षी आयोजित प्रजासत्ताक दिनाचा हा कार्यक्रम महिला सशक्तीकरण/सबलीकरण या संकल्पनेवर आधारित होता. राष्ट्रपती माननीय श्रीमती द्रौपदी मुर्मु यांच्या अध्यक्षतेखाली हा कार्यक्रम पार पडला. कर्तव्य पथावरील कार्यक्रमात प्रामुख्याने महिलांचा सहभाग असलेले स्थल सेना/नौसेना/वायुसेना यांच्या पथकांनी संचालन केले. तसेच विविध राज्याच्या पथकांमध्येही महिलांशी संबंधित विषय प्रामुख्याने प्रदर्शित करण्यात आले होते. कार्यक्रमाच्या समारोपनंतर आपल्या देशाचे पंतप्रधान माननीय श्री नरेंद्र मोदी जी यांनी प्रत्यक्ष कर्तव्य पथावर काही अंतर चालत जाऊन उपस्थितांची मानवंदना स्वीकारली. कार्यक्रमाचा समारोप झाल्यानंतर केंद्रीय आयुष मंत्री माननीय श्री

सर्बानंद सोनोवालजी यांच्या निवासस्थानी सर्व योग प्रशिक्षकांच्या दुपारच्या भोजनाची व्यवस्था करण्यात आली होती.

माननीय श्री सर्बानंद सोनोवाल जी, केंद्रीय आयुष सचिव श्री राजेश कोटेचा, सह सचिव श्रीमती कविता गर्ग मॅडम व आयुष मंत्रालयाचे इतर सर्व वरिष्ठ अधिकारी यांच्या उपस्थितीमध्ये योग प्रशिक्षक व राज्य नोडल अधिकारी यांना प्रोत्साहित करून कौतुक करण्याच्या दृष्टीकोनातून छोटेखानी संवाद कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. सदर कार्यक्रमांमध्ये योग शास्त्र व योग प्रशिक्षक यांचे महत्त्व अधोरेखित करून योगशास्त्र जनतेमध्ये तळागाळापर्यंत नेण्याकरिता आवाहन करण्यात आले. माननीय मंत्री महोदयांच्या हस्ते 24 राज्यांच्या नोडल अधिकारी यांचे सन्मान चिन्ह देऊन गौरविण्यात आले. त्यानंतर सर्व योग प्रशिक्षक यांचे माननीय मंत्री महोदय व आयुष मंत्रालयाचे वरिष्ठ अधिकारी यांच्या समवेत राज्यनिहाय फोटो काढण्यात आले. कार्यक्रमानंतर सर्व योग प्रशिक्षक यांना देखील सन्मान चिन्ह देऊन त्यांचा यथोचित सन्मान करण्यात आला. सदर कार्यक्रमास 24 राज्यांचे 450 पेक्षा अधिक योग प्रशिक्षक उपस्थित होते.

सदर कार्यक्रमांमध्ये आयुष मंत्रालयाच्या अधिकाऱ्यांसमवेत, MDNIY (Morarji Desai National

institute of Yoga) व AIIA(All India Institute of Ayurveda) या आयुष मंत्रालयाच्या अधिनस्त असलेल्या केंद्रीय संस्थांचे वरिष्ठ अधिकारी देखील उपस्थित होते. दिनांक 27 जानेवारी 2024 रोजी सकाळी आयुष मंत्रालयामार्फत आयोजित दिल्ली दर्शन कार्यक्रमांतर्गत कुतूबमिनार या प्रेक्षणीय स्थळास सकाळी भेटीसाठी नेण्यात आले. सदर भेटी नंतर MDNIY (Morarji Desai National institute of Yoga) या राष्ट्रीय योग संस्थेच्या भेटीस नेण्यात आले. सदर केंद्रीय संस्थेमध्ये गेल्यानंतर प्रथमतः संस्थेची माहिती देऊन तेथे घेण्यात येणारे विविध कोर्स, अभ्यासक्रम यांची सांगोपांग माहिती देण्यात आली. त्यानंतर संस्थेच्या प्रांगणात आयोजित Y Break योग या प्रात्यक्षिकामध्ये सर्व योग प्रशिक्षक व अधिकारी वर्ग यांनी सहभाग घेतला.

सदर कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी आयुष मंत्रालयातील सर्व अधिकारी, कर्मचारी, समन्वयक, नोडल अधिकारी तसेच मोरारजी देसाई राष्ट्रीय योग संस्थेमधील अधिकारी, विद्यार्थी यांनी परिश्रम घेतले. अशा प्रकारे राज्यातील ग्रामीण तथा दुर्गम भागामधील आयुष आरोग्यवर्धिनी केंद्रामध्ये कार्यरत असलेल्या योग प्रशिक्षक यांच्या जीवनातील अविस्मरणीय अशा कार्यक्रमाच्या आठवणी मनामध्ये साठवून, आयुष मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली, मोरारजी देसाई राष्ट्रीय योग संस्था, नवी दिल्ली, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र राज्य तसेच मा. आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई यांचे आभार बाळगून सर्व योग प्रशिक्षक यांनी सवर्चि मनोमन धन्यवाद व्यक्त केले.

- डॉ. सुभाष घोलप,
वैद्यकीय अधिकारी व राज्य समन्वयक
(शब्दांकन - वैभव पाटील, कक्ष अधिकारी)

डेंग्यूचा आजार माहिती व मार्गदर्शन

भारतामध्ये 1963 साली कोलकात्यात (तेव्हाचे कलकत्ता) डेंग्यूची पहिली मोठी साथ आली. त्यानंतर बहुतांश महानगर, शहरं आणि ग्रामीण भागातही डेंग्यूचा उद्रेक झाल्याच्या बातम्या येऊ लागल्या. डेंग्यू हा विषाणूजन्य म्हणजेच व्हायरल प्रकारचा आजार आहे. डेंग्यू आजारालाच डेंगी अथवा डेंग्यूचा ताप असे सुद्धा संबोधतात. डेंग्यूचा विषाणू म्हणजेच व्हायरस हा "एडिस इजिप्ती" ह्या प्रकारच्या डासांमार्फत पसरतो. म्हणजे डेंग्यू असलेल्या रुग्णाला चावलेला डस जेव्हा निरोगी व्यक्तीस चावतो तेव्हा त्या व्यक्तीला सुद्धा डेंग्यूची लागण होते. ह्या डासांची उत्पत्ती साठलेल्या स्वच्छ पाण्यात होते.

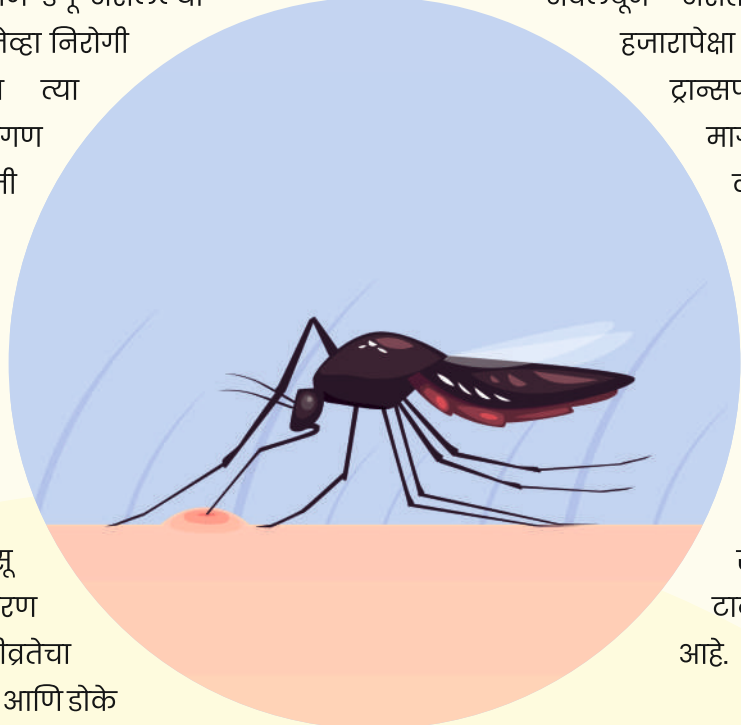
विषाणू बाधित डासानी चावा घेतल्यानंतर डेंग्यूची लक्षणे साधारणतः पाच ते सात दिवसांमध्ये दिसू लागतात. डेंग्यूची सर्वसाधारण लक्षणं म्हणजे अधिक तीव्रतेचा ताप (हाय ग्रेड फिवर), डोळे आणि डोके दुखी, अंगदुखी, अशक्तपणा, तोंडाला कोरड पडणे, उलट्या होणे, त्वचेवर लाल व्रण उठणे. या व्यतिरिक्त कमी तीव्रतेची लक्षणं, जसे उचक्या लागणे, तळहात आणि तळपायांना खाज येणे, भूक कमी लागणे किंवा मळमळणे इत्यादी दिसून येऊ शकतात. डेंग्यूची गंभीर स्वरूपाची लक्षणे पुढील प्रमाणे असतात: हिरड्यांमधून अथवा नाकातून रक्तस्राव होणे, आतड्यांमध्ये रक्तस्राव होणे व तो काव्या विष्टेच्या स्वरूपात बाहेर पडणे, प्रचंड अशक्तपणा येऊन भोवळ येणे. डेंग्यूचा आजारात रक्तातील प्लेटलेट पेशी (रक्त गोठवण्यात मदत करणाऱ्या रक्त कणिका) कमी होत असतात हे सर्वज्ञात आहे. विशेषतः ताप गेल्यानंतर प्लेटलेट

पेशी कमी होण्यास सुरुवात होते. साधारणतः चार ते पाच दिवसात पेशी वाढायला सुरुवात होते. प्लेटलेट कमी होणे हेच एक डेंग्यूच्या तीव्रतेचे लक्षण नाही.

बीपी कमी होणे, हात-पाय थंड पडणे, लघवी कमी होणे, किंवा पोटात दुखणे ही गंभीरतेची लक्षणे असतात. प्लेटलेट वाढणे हे मुख्यत्वे आपल्या रोगप्रतिकारक शक्तीवर अवलंबून असते. प्लेटलेट पेशी वीस हजारापेक्षा कमी होत असल्यास ट्रान्सफ्यूस म्हणजे ब्लड बँकेतून मागवून रुग्णास चढवाव्या लागतात. प्लेटलेट पेशींची संख्या जास्त असूनही रक्त स्रावाची लक्षणे असल्यास डॉक्टर प्लेटलेट ट्रान्सफ्यूस करण्याचा निर्णय घेऊ शकतात. प्लेटलेट ट्रान्सफ्यूस करणे हा रक्तस्रावाचा धोका टाळण्याचा तात्पुरता उपाय आहे.

ट्रान्सफ्यूस केलेल्या पेशी देखील शरीरात नष्ट होत असतात त्यामुळे वारंवार प्लेटलेट चढवण्याची गरज सुद्धा भासू शकते. आजाराचा प्रभाव कमी होत जाऊन शरीर प्रकृतीत सुधारणा सुरु झाल्यावर प्लेटलेट आपोआप वाढतात.

पपईच्या पानांचा रस, किवीचे फळ किंवा इतर कुठलेही औषध दिल्याने फायदा होऊन प्लेटलेट वाढतीलच असे कुठलेही संशोधन झालेले नाही. डेंग्यूचा आजार शरीरातील सर्वच अवयवांवर परिणाम करतो. त्यातूनच गुंतागुंत होऊन तो गंभीर रूप घेऊ शकतो. अनियंत्रित

प्रकारचा मधुमेह, हृदयविकार (heart disease), मूत्रपिंड अथवा यकृताचा आजार इत्यादींमुळे रोगप्रतिकारक शक्ती कमी असणे किंवा पोषक तत्वांचा (उदा: जीवनसत्वे, प्रथिने इत्यादी) मुळातच अभाव असणे अशा रूग्णांमध्ये गुंतागुंत जास्त प्रमाणात दिसून येते. अशी गुंतागुंत होण्याचे प्रमाण मात्र कमी आहे त्यामुळे डेंगू आजाराला घाबरू नये. डेंगू संबंधीची तपासणी Positive आल्यावर देखील फक्त ताप आणि अंगदुखी असल्यास त्यासंबंधीची औषधे देऊन तुमचे डॉक्टर तुम्हाला घरी आराम करण्याचा सल्ला देऊ शकतात.

डेंगूच्या सर्वच रूग्णांना एंझिमिट करण्याची गरज भासत नाही. जे रूग्ण पुरेशा प्रमाणात द्रव पदार्थ (शुद्ध पाणी, स्वच्छ फळांचा जूस इत्यादी) उलट्या न होता घेऊ शकतात आणि ज्यांना चार- पाच तासांनी पुरेशा प्रमाणात लघवी होत असते, त्यांना एंझिमिट करावं लागत नाही. अशा वेळी मात्र घरी आराम करणे आणि सांगितलेल्या दिवशी तुमच्या डॉक्टरांना फॉलोअप ला भेटणे हे नितांत गरजेचे ठरते.

डेंगूचा प्रतिबंध

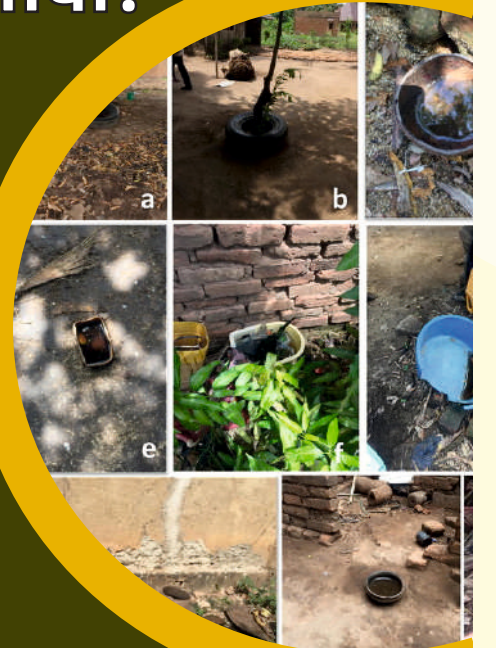
घरांच्या अवती-भवती अथवा टेरेस वर पडलेल्या रिकाम्या कुंड्या, प्लॅस्टिकच्या वस्तू, टायर यासारख्या वास्तूंमध्ये पावसाचे पाणी साचून त्यात डासांची उत्पत्ती स्थाने निर्माण होतात. अशी ठिकाणे नष्ट करावीत. खिडक्यांना जाळ्या बसवून (स्क्रीनिंग करून) घरात किंवा कार्यस्थळी डासांच्या शिरकावास प्रतिबंध करावा. आपल्याला डास चावणार नाहीत यासाठी सर्वतोपरी बंदोबस्त करावा. आजाराची लक्षणे आढळून आल्यास त्वरित डॉक्टरांचा सल्ला घ्यावा...

डॉ.अविनाश गोरे,
वैद्यकीय अधिकारी, बालरोगतज,
ग्रामीण रुग्णालय घोटी, ता.इगतपुरी, जि. नाशिक.
मो.नं- 7972426585

जिथे साचते पाणी, तिथे डासांची नांदी!

► काय काळजी घ्याल?

- घराभोवती पाणी साचू देऊ नका.
- डबकी बुजवा, वाहती करा.
- खिडक्यांना डास प्रतिबंधक जाळ्या बसवा.
- मच्छरदाणीचा वापर करा.
- कोणताही ताप अंगावर काढू नका.
- खराब टायर्समध्ये पाणी साचणार नाही, याची दक्षता घ्या.

एड्सचे वास्तव

अमेरिकेत 1981 साली अचानक अतिशय दुर्मिळ अशा न्यूमोसिस्टिस कारीनी ह्या बुरशीमुळे होणाऱ्या न्यूमोनियाचे 5 समलैंगिक रुग्ण लॉस एंजलीसमध्ये आढळले. हा न्यूमोनियाचा दुर्मिळ प्रकार आणि इतर काही दुर्मिळ जंतूंचे आजार, तसेच कॅपोसी सार्कोमा सारखे कर्करोगही ह्याप्रकारच्या समलैंगी रुग्णांमध्ये दिसून येऊ लागले. ह्या सगळ्यांचे कारण रुग्णांमध्ये असलेला रोगप्रतिबंधक शक्तीचा आभाव. कर्करोग, केमोथेरापी, लहपणा, कुपोषण इत्यादी कुठल्यातरी कारणांमुळे प्रतिकारशक्ति नाहीशी झाली तर अशा व्यक्तिंमध्ये असे दुर्मिळ आणि संघिसाधू रोग आणि त्यांची लक्षणे दिसून येतात. समलैंगी लोकांच्यामध्ये अशी कुठलीही प्रतिकार शक्ति नाहीशी करणारी कारणे नसतांना अशा रोगांची लागण आणि लक्षणे परत परत दिसून येऊ लागली. मग बऱ्याच संशोधनानंतर असे आढळून आले की हा एड्सचा आजार, ह्युमन इम्युनो डेफीशिअन्सी(HIV) ह्या रिट्रोव्हायरस जातीच्या विषणूपासून होतो. आफ्रिकेतल्या चिंपांझींपासून माणसांमध्ये हा आजार आला. हा आजार माकडांतून माणसात कसा आला हे नक्की माहीत नाही पण काही शक्यता मानल्या जातात. माकडाच्या चावण्यामुळे, खाण्यामुळे, शिकरीच्यावेळी किंवा खाण्यासाठी कापतांना जखम झाल्यामुळे आणि त्यातून दूषित रक्ताचा संसर्ग झाल्यामुळे एड्स माकडातून माणसात आला असू शकेल.

सुरवातीला एड्स समलैंगीं पुरता मर्यादीत होता. मग तो शिरेतून मादक द्रव्ये घेणाऱ्यांत आढळून येवू लागला. नंतर असे लक्षात आले की अनेकांशी लैंगिक संबंध असलेल्यांना एड्सचा संसर्ग होतो आणि नंतर त्यांच्या एकनिष्ठ लैंगिक जोडीदारालाही तो होतो. एड्स जसा लैंगिक मार्गाने होतो तसाच आईकडून बाळाला जन्मापूर्वी आणि स्तनपानातून दूषित दुधाच्या सेवनाने पण होऊ शकतो. दूषित रक्ताच्या संक्रमणातूनही एड्सची बाधा होऊ शकते.

सन 2021 ची आकडेवारी उपलब्ध आहे, त्याप्रमाणे जगभरात 384 लाख लोक एड्स बाधित होते आणि 68.4

लाख मृत्युमुखी पडले होते. भारतात 2019 मध्ये 23.48 लाख बाधित लोक होते. भारतातील पहिला एड्सचा रुग्ण 1986 मध्ये आढळला. लगेचच 1987 साली एड्स नियंत्रण कार्यक्रम सुरू झाला. एड्सचा प्रसार कमी होण्यासाठी निरनिराळे उपक्रम हाती घेतले गेले.

एड्स नियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत समाविष्ट केलेले निरनिराळे उपक्रम-

- **Surveillance Centers**- रोगावर लक्ष ठेवणारी केंद्रे
- **Identification of high risk groups** - धोक्याच्या लोकांना ओळखणे
- **Guidelines for management of detected cases and their follow up** - निदान झालेल्या रुग्णांबद्दल तसेच त्यांचा मागोवा घेण्याबद्दल मार्गदर्शक सूचना
- **Guidelines for Blood Banks**- रक्तपेढ्यांसाठी मरगदर्शक सूचना
- **IEC activities**- लोकशिक्षण आणि जनजागृती कार्यक्रम
- **Control of STDs**- लैंगिक आजारांचा प्रतिबंध
- **Condom programme**- कंडोम वापराच्या प्रोत्साहनासाठीचा कार्यक्रम
- **Anti Retroviral Therapy (ART)**- एड्सच्या विषाणूविरुद्धची उपचार केंद्रे

महाराष्ट्र राज्य शासनाकडून निरनिराळ्या जिल्हा रुग्णालयांची तपासणी करून तिथल्या एड्स निवारण केंद्रांच्या कामांची पडताळणी करून त्याचा अहवाल राज्य शासनाला देण्याची जबाबदारी 1999 साली पुण्याच्या बी. जे. वैद्यकीय महाविद्यालयातील रोगप्रतिबंधक आणि सामाजिक औषधशास्त्र विभागाकडे (PSM Department) दिली होती. मी विभागप्रमुख म्हणून आणखी दोन सहकार्यांच्या मदतीने सातारा, सांगली, आणि रत्नागिरीच्या रुग्णालयाला भेट दिली होती. राष्ट्रीय एड्स नियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत ज्या सुविधा दिल्या होत्या त्यांचा वापर, ज्या मार्गदर्शक सूचना दिलेल्या

होत्या त्याप्रमाणे हा कार्यक्रम राबावला जातो आहे की नाही ह्याचे मूल्यमापन करायचे होते. एड्सच्या केसेस ओळखणे, त्यांचे समुपदेशन, त्यांचा औषधोपचार, त्यांना दिल्या जाणाऱ्या सवलती, त्यांच्यासाठी तयार केलेल्या विशिष्ट कार्डांचा वापर अशा सगळ्या गोष्टींची पूर्तता पडताळून पहायची होती. त्यावेळी ज्या एड्स बाधित व्यक्ति त्या रुग्णालयात आल्या होत्या त्यांच्याशी बोलण्याचा योग आला. तरुण वयातील नव्याने लग्न झालेल्या तीन मुली एड्स बंधितांच्यासाठी काम करणाऱ्या संस्थेकडून तपासणीसाठी आल्या होत्या.

स्वतःच्याच आईवडिलांनी 14 वर्षांच्या यमुनाला देवाला अर्पण केले होते. देवाला अर्पण केलेली यमुना 'देवाची' म्हणून आईवडिलांकडे तिला थारा नव्हता. देवदासी म्हणजे सर्वांची दासी! तिचे यौनशोषण झाल्याने ती एच. आय. व्ही. (Human Immunodeficiency Virus) बाधित झाली होती.

मधुराने 17 व्या वर्षी घरातून पळून जाऊन प्रियकराशी लग्न केले होते. मधुराच्या प्रियकराने - सलीमने एक वर्ष नीट संसार केला. वर्ष होताच कुंटणखान्यातल्या एका मध्यस्थ बाईला 10,000 रुपयांना विकून तो फरारी झाला. मधुरा कुंटणखान्यात अडकली. तिथून तिने युक्तीने सुटका करून घेतली. एका रेल्वे स्टेशनवर लपत छपत बावरलेल्या अवस्थेत असतांना एका स्त्रीपोलिसांना ती दिसली. तिचा इतिहास कळल्यावर स्त्री मुक्ती केंद्रात आणून तिची तपासणी केली होती. ती एच.आय.व्ही बाधित होती.

सुशीलाचे लग्न 19 व्या वर्षी घरच्यांनीच 15,000 रुपये घेऊन दूरच्या एका नातेवाईकाच्या ओळखीतल्या मुलाशी केले होते. सुशीलाचे वरकरणी लग्न केले असले तरी त्या नातेवाईकाने तिला धंद्याला लावले होते. ती 10 वी शिकलेली होती. तिचा कोडमारा झाल्याने तिने वीष खाऊन आत्महत्या करण्याचा प्रयत्न केला होता. त्यावेळी रुग्णालयात तिची सर्व माहिती उघड झाल्यावर तिची तपासणी केली गेली. ती एच. आय. व्ही बाधित निघाली. ती आता एका धर्मादाय संस्थेमध्ये एच. आय. व्ही. पीडितांसाठी काम करत होती. तिनेच यमुना आणि मधुराला एड्सबाधितांसाठी असलेल्या सुविधांची माहिती देऊन त्यांना ठराविक दिवसांनी रुग्णालयात येऊन तपासणी करून घेण्यास प्रवृत्त केले होते.

घरापासून लांब नोकरी करणाऱ्या ट्रक ड्रायव्हरांच्या संक्रमित झालेल्या बायका भेटल्या. कॉल गर्ल्सशी संबंध

आलेले पुरुष भेटले, पैशासाठी एक दोन मुले झाल्यावर वेश्या व्यवसाय करायला नवचानेच भाग पाडलेल्या बाधीत स्त्रिया भेटल्या. परत परत त्याच कथा! मन विषण्ण झाले!

तपासणी केलेल्या तिन्ही जिल्हा रुग्णालयात एड्स बाधितांसाठी सर्व सुविधा मार्गदर्शक तत्वांप्रमाणे निर्माण केल्या गेल्या होत्या आणि दिलेल्या सूचनांचे चांगल्या प्रकारे पालन केले गेलेले दिसले.

एड्स निवारण कार्यक्रमातील सर्व उपक्रमांचा एकत्रित परिणाम होऊन 2000 साला पासून भारतातील एड्स च्या बंधितांची संख्या हळू हळू कमी होत आहे. सध्या एड्स बंधितांची संख्या 0.24 % आहे. एड्स विरोधी औषधांमुळे एड्स ची तीव्रता कमी होऊन आयुष्य वाढते आहे. पूर्वीचे 5-10 वर्षांचे आयुष्य एच. आय. व्ही. संसर्गानंतर गृहीत धरले जात असे, ते आता खूप जास्त म्हणजे 20-30 वर्षे झाले आहे. अधून मधून एड्स मधून पूर्ण मुक्तता मिळाल्याच्या बातम्या ऐकू येतात. नवीन नवीन उपचार पद्धती, नवीन नवीन औषधे शोधले जात आहेत. लोकांमध्ये आजाराची जागृकता वाढते आहे. अजून 5-10 वर्षात एड्स पूर्णपणाने बरा होऊ शकेल असे खूप शास्त्रज्ञांना वाटते आहे. एकूण चित्र आशादायक आहे. नव्याने संक्रमित होणाऱ्यांची संख्या आणखी आणखी कमी होत जाईल, आणि एक दिवस भारतातून आणि जगातून एड्सचे निर्मूलन होईल अशी आशा करूया!

सारांश:- एड्सचे वास्तव

- एड्स हा एक प्रतिकार शक्ति कमी होण्याचा, नव्याने उद्भवलेला एच. आय. व्ही. विषाणूच्या संसर्गाने झालेला हमखास मृत्यूला कारणीभूत ठरणारा जीवघेणा आजार आहे.
- रोगप्रतिबंधक शक्तीचा न्हास झाल्यामुळे संधीसाधू रोगजंतूंचा प्रादुर्भाव होतो, ज्यामध्ये जीवाला धोका असतो. मज्जासंस्थेचे विकार होतात, नेहेमी न आढळणारा कर्करोग होतो.
- सन 1980 मध्ये हा रोग नव्याने उदयास आला.
- अवघ्या 20 वर्षांत दहा लक्ष व्यक्ति या आजाराने बाधीत झाल्या आहेत आणि ह्या रोगाची साथ जगभर पसरली आहे.
- ह्या रोगाचा प्रसार अनेक मार्गांनी होतो-
 - लैंगिक - योनीमागद्वारे, गुदद्वाराद्वारे, तोंडाद्वारे (मौखिक) लैंगिक संबंधातून. लैंगिक संबंध हा एड्सचा प्रसाराचा सर्वात मोठा मार्ग आहे.

- रक्तातून - रक्ताच्या किंवा प्लाझमा, प्लेटलेट अशा रक्तघटकांच्या संक्रमणातून.
- दूषित सुया आणि सिरींज द्वारे - रक्तातून होणाऱ्या संसर्गाच्या मानाने कमी धोका, पण संसर्ग होऊ शकतो.
- शिरेतून मादक द्रव्ये घेणाऱ्या व्यक्तींना एकमेकांच्या सुया आणि सिरींज वापरण्यामुळे. जास्त वेळा असा वापर होत असल्याने मध्यम स्वरूपाचा धोका.
- बाधित आईपासून मुलाकडे - नाळ आणि वार यांच्यामार्गे, 20 ते 25 % धोका.
- बाधित आईच्या दुधातून - नाळ आणि वार यांच्यातून होणाऱ्या संसर्गापेक्षा कमी पण संसर्ग होऊ शकतो.
- एच. आय. व्ही. ची बाधा झाली आहे किंवा नाही हे रक्ताच्या तपासणीने ओळखता येते.
- एकदा एच. आय. व्ही. ची बाधा झाली की ही बाधा जन्मभर टिकते.
- विषाणूंच्या विरुद्ध काम करणाऱ्या औषधांच्या उपचाराला ART (Anti Retroviral Treatment) म्हणतात. ART मुळे आयुष्य थोडे फार वाढू शकते. एड्स हा एक लांछनास्पद आजार समजला गेला आहे. त्यामुळे बाधित व्यक्तींना वेगळेपणाची वागणूक दिली जाते.

- ही वेगळेपणाची वागणूक टाळण्यासाठी बाधित व्यक्तींना अबाधित व्यक्तींइतकाच सर्व प्रकारचे वैद्यकीय उपचार मिळण्याचा हक्क अबाधित राखण्यासाठी आणि स्वाभिमानाने जगता येण्यासाठी काही निर्बंध आणि काही उपाय योजले आहेत
 - - निनावी आणि गुप्तता राखून रक्तचाचणी करणे.
 - - चाचणीच्या आधी आणि नंतर समुपदेशन करणे.
 - - बाधीतांना कायद्याचे संरक्षण दिले आहे.
- एड्स चा प्रतिबंध आणि संयमन करण्यासाठीचे उपाय
 - कुमारावस्थेतील मुला- मुलींना लैंगिक शिक्षण देणे, त्यात सुरक्षित आणि असुरक्षित लैंगिक संबंधांची माहिती देणे.
 - कांडोमचा वापर.
 - निर्जंतुकीकरण, स्वच्छता आणि संसर्ग टाळण्यासाठी नेहेमी घ्यायची काळजी याबद्दल आरोग्य शिक्षण आरोग्य क्षेत्रात काम करणाऱ्या सर्वांना देणे.

डॉ. आशा प्रतिनिधि

एच.आय.व्ही.

तपासणी कधी करावी?

- गुप्तरोग झाला असल्यास
- क्षयरोग झाला असल्यास
- दूषित सुई अथवा सिरींजचा वापर केल्यास
- रक्त व रक्त घटक यांचे संक्रमण झाल्यास
- महिलांनी गर्भदरपणात
- एकापेक्षा अधिक व्यक्तींशी असुरक्षित शारीरिक संबंध केले असल्यास

**आजच आपली एच.आय.व्ही.
तपासणी करून घ्या.**

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

आरोग्यविषयक सल्ला

आरोग्य योजनांची माहिती

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान रुग्णालये
किंवा आरोग्य सुविधांबाबत
तक्रार निवारण

मानसिक आरोग्य सल्ला

आरोग्य विशेषज्ञांचा सल्ला

यासाठी लाभ घ्या टोल फ्री क्रमांकाचा

टोल फ्री क्र.
104

उच्च रक्तदाब

रक्तवाहिन्यांतून रक्त ज्या दाबाखाली वाहतं त्या दाबाला रक्तदाब असं म्हणतात. हृदयाच्या आकुंचन-प्रसरणानुसार या रक्तदाबात फरक पडतो. हृदय आकुंचन पावतं त्यावेळच्या रक्तदाबाला सिस्टोलिक रक्तदाब असं म्हणतात. हृदय प्रसरण पावल्यानंतर रक्तदाब कमी होतो. त्याला डायस्टोलिक रक्तदाब असं म्हणतात. सामान्यतः रक्तदाब पायाच्या स्तंभाच्या मिलिमीटर उंचीत मोजतात. रक्तदाब सांगताना आधी सिस्टोलिक आणि मग डायस्टोलिक जसं 120, 80 असं सांगतात. नवजात अर्भकात रक्तदाब 65 आणि 40 तर बालकांमध्ये तो 100 आणि 60 असा असतो.

प्रौढ व्यक्तींमध्ये रक्तदाब 120 आणि 80 असा असतो. अर्थात हे सर्व मोजमाप अमुक अमुक मि.मी. इतक्या पायाच्या स्तंभाची उंची असं सांगितलं जातं.

जागतिक आरोग्य संघटनेच्या निकषानुसार

प्रौढांमध्ये रक्तदाब, सिस्टोलिक 160 आणि डायस्टोलिक 95 पेक्षा जास्त असल्यास त्या व्यक्तीला उच्च रक्तदाब आहे असं म्हणता येतं.

वीस वर्षांहून अधिक वय असलेल्या

शहरी भागातील लोकांपैकी 10 ते 15%

लोकांना उच्च रक्तदाबाचा त्रास होतो. 41 ते 60

वर्षावयोगटातील सुमारे 40% लोकांना उच्च रक्तदाब असतो.

उपचार न घेणाऱ्या रुग्णांचं आयुष्य 10 ते 20 वर्षांनी कमी होतं. 30%

रुग्णांमध्ये नेत्रपटल, मूत्रपिंड, हृदय या इंद्रियांवर गंभीर दुष्परिणाम होतात. शारीरिक श्रमाचं काम करणाऱ्या आणि सडपातळ व्यक्तींमध्ये हा रोग कमी प्रमाणात आढळतो. मानसिक ताणतणाव असलेलं स्पर्धात्मक, वेगवान आयुष्य जगणाऱ्या व्यक्तींमध्ये उच्च रक्तदाबाचं प्रमाण जास्त आढळतं. लठ्ठ, मधुमेह असलेल्या व्यक्ती तसेच मीठ जास्त प्रमाणात

खाणाऱ्या लोकांमध्ये हा रोग अधिक प्रमाणात आढळून येतो. शारीरिक श्रम, मानसिक अवस्था, उन्माद, भावनिक असंतुलन, आत्यंतिक वेदना इत्यादी अनेक गोष्टींवर रक्तदाब अवलंबून असतो. उच्च रक्तदाब का झाला याचं नेमकं कारण 90% रुग्णांमध्ये सांगता येत नाही. उर्वरित रुग्णांमध्ये मूत्रपिंड, अंतःस्त्रावी ग्रंथी, विषबाधा किंवा औषधांचा

दुष्परिणाम आदींमुळे उच्च रक्तदाब झाल्याचं आढळून येतं.

गुंतागुंत न झालेल्या उच्च रक्तदाबाच्या रुग्णांमध्ये

काहीच लक्षणं नसतात. योगायोगानंच

अशा रुग्णांचं निदान होतं. सकाळी

जास्त प्रमाणात असणारी

डोकेदुखी हे उच्च रक्तदाबाचं

सामान्यपणे आढळून

येणारं असं लक्षण आहे.

चक्कर येणं, मन

एकाग्र करता न येणं,

अशक्तपणा, छातीत

धडधडणं, विस्मरण,

चिडचिडेपणा, कानात

आवाज येणं, नाकातून

रक्त येणं तसेच

डोव्यापुढे अंधारी येणं ही

लक्षणांही काही रुग्णांत

दिसून येतात, रक्तदाब खूप

जास्त झाल्यास लक्षणांची तीव्रता

अधिक असते हा समज चुकीचा आहे.

उच्च रक्तदाबाच्या उपचारांमध्ये मानसिक

ताणावर मात करणं, वजन कमी करणं, आहारातील मिठाचं

प्रमाण कमी करणं, धूम्रपान- मद्यपान बंद करणं, औषधं

नियमितपणे घेणं इत्यादी उपायांचा समावेश होतो. योग्य

दक्षता घेतल्यास आपण या महाभयंकर रोगाचा बंदोबस्त करू

शकू.

डॉ. जगन्नाथ दीक्षित

डॉ. अंजली दीक्षित

‘आरोग्य धन’ पुस्तकातून साभार

गर्भविस्था : वाढणारं बीपी आणि येणारी सूज

गर्भविस्थेच्या नऊ महिन्यांच्या कालावधीत मातेच्या शरीरातील जवळपास प्रत्येक अवयवावर परिणाम होत असतो. काही परिणाम आपल्याला दिसतात, काही दिसत नाहीत. शरीराचं कार्य चालवण्यासाठी ज्या विविध संस्था कार्यरत असतात उदाहरणार्थ, पचन संस्था, रक्ताभिसरण संस्था इ. संस्थांच्या कार्यपद्धतीतदेखील थोडाफार बदल होत असतो. गर्भच्या वाढीसाठी लागणारा रक्तपुरवठा करण्याचं काम मातेच्या रक्ताभिसरण संस्थेला करावं लागतं. शरीरातील प्रत्येक अवयवापर्यंत एका विशिष्ट दाबाने रक्तवाहिन्यांतून रक्त पुरवलं जातं. या दाबाला किंवा प्रेशरला त्या व्यक्तीचा रक्तदाब अथवा ब्लडप्रेसर (बी.पी) असं म्हणतात. हा रक्तदाब जर नॉर्मल असेल तरच रक्तपुरवठा योग्य प्रमाणात होऊन गर्भची योग्य ती वाढ होण्यास काही अडचण येत नाही. कल्पना करा, आपण शेतावर पिकासाठी पाणीपुरवठा करणाऱ्या पाईपचं पाणी पीत आहोत. त्या पाण्याचा दाब किंवा फोर्स बऱ्याचदा इतका अधिक असतो, की आपण पाणी पिऊ शकत नाही. पाईपमधील पाणी एका विशिष्ट दाबाने वाहत असल्यासच आपल्याला पाणी पिता येऊ शकेल. गरोदर मातेच्या संदर्भातदेखील नेमकं असचं होतं.

वाढणारं बीपी: का? केव्हा?

काही कारणामुळे, साधारणतः पाच टक्के गर्भवती महिलांमध्ये रक्तवाहिन्यांतून रक्त हे नॉर्मलपेक्षा जास्त प्रेशरने किंवा दाबाने वाहतं, त्यामुळे त्या गर्भाला रक्तपुरवठा नीट होत नाही, परिणाम- गर्भची वाढ खुंटणं, गर्भजलाचं प्रमाण कमी होणं, वगैरे,

गरोदर नसताना महिलेचं बीपी नॉर्मल असतं आणि गर्भधारणेनंतर साधारणतः सातव्या महिन्यानंतर ते वाढतं. कोणत्या गर्भवती स्त्रीमध्ये ते वाढतं आणि ते का वाढत असतं, हा संशोधनाचा विषय आहे. नेमकं कारण सांगता येत नाही. पहिल्या गर्भधारणेच्या वेळेस बीपी वाढतं आणि त्याच महिलेच्या दुसऱ्या गरोदरपणात तिचं बीपी वाढत नाही, असं का होतं? याचंदेखील नेमकं कारण सांगता येत नाही. साधारणतः बीपी वाढण्याचं प्रमाण पहिल्या गर्भधारणेच्या वेळेस आणि चौथ्या-पाचव्या गर्भधारणेच्या वेळेस अधिक

प्रमाणात आढळून येतं. दुसऱ्या किंवा तिसऱ्या खेपेत ते सहसा दिसत नाही. गरोदरपणाची जास्त खेप; बीपी वाढण्याची शक्यता अधिक.

माता आणि बाळ दोघांनाही धोका

गर्भविस्थेत वाढणारं बीपी हे धोकादायक असतं. तो धोका मातेला आणि बाळाला किंवा दोघांनाही होऊ शकतो. ज्या गर्भवती महिलेत रक्तातील हिमोग्लोबीनचं प्रमाण कमी म्हणजेच ॲनिमिया असतो, तिच्यातच जर बीपी वाढलं तर ते अधिक धोकादायक ठरू शकतं. बीपी वाढल्याने बाईच्या प्रामुख्याने लिट्टर (यकृत) व किडनी (मूत्रपिंड) वर परिणाम होतो. लिट्टर आणि किडनीचं कामकाज बिघडू शकतं. रक्तात तांबड्या आणि पांढऱ्या रक्तपेशीसोबत आणखी एक प्रकारची रक्तपेशी असते, त्या पेशीस प्लेटलेट असं म्हणतात. रक्त गोठण्याच्या प्रक्रियेत या पेशीच्या कार्याचा मोठा सहभाग असतो. बीपी वाढल्यामुळे प्लेटलेट या पेशींची संख्या कमी होऊ शकते, रक्त गोठण्याच्या प्रक्रियेत बिघाड झाल्यामुळे त्या महिलेस रक्तस्रावाचा त्रास सुरू होऊ शकतो. हा रक्तस्राव 'वारे'च्या अथवा प्लासेंटाच्या खाली होतो. या सर्व घडामोडीमुळे मातेच्या आणि बाळाच्या जीवाला धोका निर्माण होऊ शकतो. वाढणाऱ्या बीपीचा किडनीवर परिणाम होऊन, त्या महिलेच्या लघवीतून शरीरातील प्रथिने किंवा प्रोटीन्स बाहेर टाकली जातात. शरीराच्या कार्यासाठी अत्यावश्यक असलेले प्रोटीन्स असे वाया गेल्यामुळे शरीर कमकुवत बनतं, गुंतागुंतीची शक्यता निर्माण होते. वाढलेलं बीपी लगेच लक्षात आलं नाही किंवा त्याचा उपचार वेळेवर केला गेला नाही, तर काही वेळेस त्या महिलेस झटकेदेखील येऊ शकतात. बीपी खूप जास्तच वाढल्यानंतर असं होऊ शकतं. या झटक्यांचा उपचार वेळेवर न केल्यास गर्भवती महिलेच्या जिवाला धोका निर्माण होतो, क्वचित प्रसंगी मृत्यूदेखील ओढवतो.

बीपी वाढल्यामुळे बाळाच्या वाढीस धोका निर्माण होतो. हा बीपी वाढण्याचा प्रकार लवकर म्हणजे पाचव्या-सहाव्या महिन्यातच सुरू झाला आणि उरलेल्या तीन-चार महिन्यात जर आटोक्यात आला नाही, तर बाळाच्या वाढीवर परिणाम अधिक होतो. म्हणजेच, बीपी वाढलेला कालावधी

जितका अधिक तितका धोका जास्त, गर्भभोवतालचं पाणी (गर्भजल) कमी होऊ शकतं, बाळाचं वजन ज्या प्रमाणात वाढलं पाहिजे तसं वाढत नाही, काही वेळेस नऊ महिन्यांनंतर बाळंतपण होऊन कमी वजनाचं आणि आवश्यक ती वाढ न झालेलं बाळ जन्माला येऊ शकतं. अशा बाळाची खूप काळजी घ्यावी लागते, तरच ती नीर जगू शकतात. अन्यथा त्यांच्या जिवाला धोका असतोच. खूप दिवस बीपी वाढलेली अवस्था, वाढ खुंटलेला गर्भ, या परिस्थितीत आराम न केल्यास, योग्य तो उपचार न केल्यास गर्भविस्थेतच बाळ दगाऊ शकतं. वाढलेल्या बीपीमुळे वरील नमूद केलेल्या सर्व समस्या प्रत्येक पेशंटमध्ये होतातच असं नाही. वेळीच उपचार केल्यास आपण ते टाळू शकतो.

वाढणाऱ्या बीपीच्या संदर्भातील मुख्य अडचण म्हणजे, बीपी वाढलेल्या अवस्थेतदेखील पेशंटला काही त्रास होईलच असं नाही. पेशंटला त्रास नसेल तर तो डॉक्टरकडे जाण्याची शक्यता कमी. बऱ्याचदा त्रास असूनदेखील काहीजण डॉक्टरकडे आज जाऊ, उद्या जाऊ म्हणून टाळाटाळ करतात, तर त्रास नसताना डॉक्टरांकडे काय म्हणून जायचं, अशा समजुतीने उच्च रक्तदाब असलेला पेशंट बऱ्याचदा उशिरा डॉक्टरकडे येतो. गर्भविस्थेत वाढणाऱ्या बीपीचं देखील असंच आहे. गर्भविस्थेत डॉक्टरकडे दर महिन्याला, काहीही त्रास नसतानादेखील जाणं बंधनकारक आहे ते अशा काही कारणांसाठीच. दर महिन्याच्या तपासणीत बाळाची वाढ व्यवस्थित होत आहे की नाही यासोबत बीपी तपासलं जातं, पायावर सूज आहे का नाही हेदेखील पाहिलं जातं. पेशंटला काहीही त्रास नसताना, दर महिन्याच्या नेहमीच्या तपासणीत गर्भवती महिलेचं वाढलेलं बीपी वेळीच लक्षात येऊ शकतं आणि त्याप्रमाणे डॉक्टर उपचार करू शकतात. बाढणाऱ्या बीपीचे मातेवर आणि बाळावर होणारे परिणाम टाळता येऊ शकतात.

बीपी वाढलेल्या गर्भवती महिलांना इतर गर्भवती महिलांपेक्षा जास्त वेळेस डॉक्टरकडे जावं लागतं. आवश्यकतेप्रमाणे वेळोवेळी रक्त-लघवीच्या तपासण्या करून घ्याव्या लागतात. नेहमीच्या तपासण्यांशिवाय अधिकच्या रक्ताच्या तपासण्या करण्याची वेळ येऊ शकते. बीपी वाढल्यामुळे बाळ सुरक्षित आहे किंवा नाही, गर्भजल पुरेसं आहे का कमी झालंय, यासाठी सोनोग्राफीदेखील जास्त वेळेस केली जाण्याची शक्यता असते. ही बाब पेशंट आणि नातेवाइकांना माहित असणं आवश्यक आहे. ज्या गर्भवती महिलेच्या आई-वडिलांना किंवा कुटुंबामध्ये कुणाला जर उच्च रक्तदाबाचा त्रास असेल, तर साधारणतः सातव्या

महिन्यापासून त्या महिलेसदेखील गर्भविस्थेत बीपी वाढण्याची शक्यता असते. अशा पेशंट्सनी या बाबतीत जरा जास्त सर्तक राहावं. ज्या गर्भवती महिलेच्या कुटुंबात बीपी वाढणं हा प्रकार असतो, त्या महिलेत गर्भविस्थेत वाढणारं बीपी हे तिच्या भावी आयुष्यात, म्हणजे तिच्या वयाच्या चाळिशीनंतर उच्च रक्तदाबाचा त्रास होण्याची शक्यता अधिक असते. ज्या महिलांना उतारवयात बीपीचा त्रास जडणार असतो, त्याची सूचना बऱ्याचदा गर्भविस्थेत वाढणाऱ्या बीपीने मिळते. गर्भविस्थेत वाढणारं हे बीपी बाळंतपणानंतर बऱ्याचदा आपोआप कमी होतं. नॉर्मल होत असतं. क्वचित प्रसंगी एखाद्या गर्भवती महिलेचं बीपी बाळंतपणानंतर लवकर कमी होत नाही किंवा तिला उच्च रक्तदाबाचा त्रास हा नंतरदेखील सुरुच असतो. काही महिलांना फक्त पहिल्या गर्भविस्थेतच वाढणाऱ्या बीपीचा त्रास होतो, दुसऱ्या-तिसऱ्या खेपेस होत नाही, तर काही महिलांना प्रत्येक खेपेस असा त्रास होऊन गर्भचं नुकसान होऊ शकतं. वारंवार होणाऱ्या गर्भपातामागील किंवा वारंवार होणाऱ्या सातव्या आठव्या महिन्यात बाळंतपण होऊन कमी दिवसाचं, कमी वजनाचं बाळ जन्माला येण्याच्या अनेक कारणांपैकी एक प्रमुख कारण म्हणजे वाढणारं बीपी होय. सातव्या आठव्या महिन्यात बीपी वाढून त्या महिलेच्या तब्येतीस धोका होऊन गर्भचं नुकसान होऊ नये म्हणून अगदी सुरुवातीपासून डॉक्टरांकडून नियमित तपासणी केल्यास डॉक्टरांनादेखील बीपी नॉर्मल ठेवण्यासाठी औषध लवकर सुरु करण्याची संधी मिळू शकते. डॉक्टरांनी लिहून दिलेल्या बीपी कमी होण्याच्या गोळ्या वेळेवर घेऊन, त्यांनी सांगितलेल्या वेळेस परत बीपी तपासून घेणं महत्त्वाचं आहे. डॉक्टरकडे जाऊन बीपी तपासल्याशिवाय, बीपीच्या गोळ्या लागू पडल्या आहेत की नाही, हे कळणार नाही.

उपचारादरम्यान माहिती असावयाच्या महत्त्वाच्या बाबी

बीपी वाढलेल्या गर्भवती महिलेस आरामाची गरज असते. 'बेडरेस्ट' घेतल्याने वाढलेलं बीपी आटोक्यात राहू शकतं. बऱ्याचदा डॉक्टरांनी 'आराम करा' असं सांगूनदेखील काही महिला आराम करत नाहीत किंवा काही कौटुंबिक अडचणीमुळे त्यांना ते शक्य होत नाही, अशा प्रसंगी बीपी नॉर्मलला येण्यासाठी वेळ लागतो. काही वेळेस बीपीच्या गोळ्या आणि आरामासोबत मीठ कमी खाण्याचा सल्लादेखील डॉक्टर देतात. मीठ कमी खाल्याने बीपी कमी होण्यास मदत होऊ शकते. गर्भविस्थेत वाढलेलं बीपी कधी कधी डॉक्टरांच्या उपचाराला, केल्या जाणाऱ्या आरामाला अजिबात दाद देत नाही. एका मयदिनंतर, महिलेची आणि

वाढणाऱ्या गर्भाची प्रकृती लक्षात घेऊन डॉक्टरांना बाळंतपणाची नैसर्गिक वेळ येईपर्यंत वाट पाहता येत नाही, त्याअगोदरच बाळंतपण करून टाकावं लागतं. कळा नसतानादेखील सलाईनमधून औषधाचा वापर करून किंवा योनीमार्गात विशिष्ट प्रकारच्या गोळ्या अथवा मलमचा उपयोग करून बाळंतपण करावं लागतं, कारण वाढलेलं बीपी कमी करण्याचा तोच एकमेव उपाय शिल्लक असतो. बाळाच्या जिवापेक्षा गर्भवती महिलेची तब्येत अधिक महत्त्वाची ठरते. खूप वाढलेलं बीपी, कोणत्याही उपचारपद्धतीस दाद न देणारं बीपी कमी करण्यासाठी काही केलेस डॉक्टरांना सिझर करण्याचादेखील निर्णय घ्यावा लागतो.

येणारी सूज

गर्भवस्थेत वाढणारं बीपी आणि त्यासोबत पायावर किंवा चेहऱ्यावर येणारी सूजदेखील नेहमीच्या तक्रारीपैकी एक आहे. वास्तविक पाहता, बऱ्याच गर्भवती महिलांच्या पायावर सातव्या महिन्यानंतर सूज येत असते. काही महिलांच्या चेहऱ्यावर सकाळी उठल्याबरोबर सूज दिसते आणि काही वेळाने ती कमी होते. काही महिलांच्या पायावर संध्याकाळच्या सुमारास सूज येते. पायावर किंवा चेहऱ्यावर येणारी सूज ही बऱ्याचदा नॉर्मल असू शकते. गर्भवस्थेत जे अनेक नैसर्गिक शारीरिक बदल होत असतात, त्यात शरीरात पाणी साचून राहण्याची शक्यता असते. शरीरात एकंदरीतच पाणी साचून राहण्याची वृत्ती बळावते. एका गर्भवती महिलेच्या शरीरात पाच ते सहा लिटर पाणी वाढू शकतं, जे नॉर्मल असतं. त्याला उपचाराची गरज असतेच असं नाही. बऱ्याच गर्भवती महिलांची तक्रार, फक्त पाय सूजतात, एवढीच असते. पाय सुजतात, पण त्या गर्भवती महिलेचं बीपी नॉर्मल असेल तर फारशी काळजी करण्याचं कारण नाही; पण पाय सुजतात आणि बीपीदेखील वाढलेलं आहे, या कारणासाठी ठरावीक उपचार करावे लागतात.

गर्भवती महिलेत रक्ताचं किंवा हिमोग्लोबीनचं प्रमाण कमी असेल, तिला अॅनिमिया झाला असेल, तरीही त्या महिलेच्या पायावर सूज येऊ शकते. अॅनिमियासोबत

बऱ्याचदा त्या महिलेच्या लघवीमध्ये दोष असू शकतो. लघवीवाटे शरीरातून प्रोटीन्स (प्रथिने) बाहेर टाकली जातात, त्यामुळेदेखील पायावर, चेहऱ्यावर सूज येऊ शकते. लघवीवाटे शरीरातून प्रोटीन्स बाहेर पडण्याचा दोष, वाढणारं बीपी आणि येणारी सूज या तिन्ही गोष्टींमुळे त्या गर्भवती महिलेच्या जिवास धोका वाढतो. काही वेळेस या अवस्थेतून झटके येण्याचा प्रकार उद्भवू शकतो. केवळ वाढणाऱ्या गर्भाचा दाब शरीरातील प्रमुख रक्तवाहिनीवर पडल्यामुळे-देखील पायावर सूज येऊ शकते. त्याला उपचाराची फारशी गरज नसते. डाव्या किंवा उजव्या कुशीवर झोपल्यास हा दाब कमी होतो आणि सूज कमी होण्यास मदत होते.

गर्भवस्थेत तर पायावर सूज ही येतच असते. त्यासाठी लगेच डॉक्टरकडे जाण्याची काय गरज आहे, असं समजून घरी बसणं अयोग्य आहे. कोणती सूज 'नॉर्मल' आहे आणि कोणती नाही, कोणत्या पेशंटचं यासोबत बीपी वाढलेलं आहे किंवा नाही, लघवीत दोष निर्माण झाला आहे किंवा नाही, हे डॉक्टरांकडे जाऊन तपासणी केल्याशिवाय कळणार नाही. म्हणून प्रत्येक गर्भवती महिलेनं डॉक्टरांनी नेमून दिलेलं वेळापत्रक पाळणं गरजेचं ठरतं.

लक्षात असूद्या

- गर्भवस्थेत वाढणारं बीपी मातामृत्यूस कारणीभूत ठरू शकतं.
- काहीही त्रास नसला तरी गर्भवस्थेत नियमित तपासणी करून बीपी नॉर्मल आहे का वाढलेलं आहे याची माहिती करून घ्या.
- गर्भवस्थेत वाढलेल्या बीपीचा धोका मातेच्या प्रकृतीला तर असतोच; पण गर्भाच्या वाढीवरदेखील वाईट परिणाम होऊ शकतो.
- गर्भवस्थेत चेहऱ्यावर किंवा पायावर येणारी सूज प्रत्येक वेळेस नॉर्मलच असते असं नाही.

डॉ. किशोर अतनूरकर

(‘तिच्या आरोग्यासाठी सर्व काही’ पुस्तकातून साभार)

कुष्ठरोग निर्मूलनासाठी दि. 30 जानेवारी ते 13 फेब्रुवारी दरम्यान 'स्पर्श' जनजागृती अभियान

पुणे - राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या पुण्यतिथीनिमित्त दि. 30 जानेवारी हा कुष्ठरोग निवारण दिन साजरा करण्यात येतो. या निमित्ताने दि. 30 जानेवारी ते 13 फेब्रुवारी 2024 दरम्यान जनजागृती अभियान राबविण्यात येणार असून, जनजागृती व लोकसहभागासाठी राज्यभर विविध उपक्रम राबविण्यात येणार आहेत.

कुष्ठरोगाविषयी व्यापक लोकजागृती करण्यासाठी दि. 26 जानेवारी रोजी राज्यातील सर्व ग्रामपंचायतींमध्ये ग्रामसभा घेण्यात येणार आहेत. या ग्रामसभेमध्ये सरपंच, गावातील प्रतिष्ठित व्यक्ती व कुष्ठबाधित व्यक्ती यांच्या उपस्थितीत राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या प्रतिमेचे पूजन करून कुष्ठरोगाविषयी जनसामान्यांपर्यंत संदेश पोहचविण्यात येणार आहेत.

कुष्ठरोगाविषयी समाजामध्ये अनेक गैरसमज पसरलेले आहेत. समाजामध्ये जागरूकता व शास्त्रीय माहितीच्या अभावामुळे कुष्ठरुग्णांविषयी भेदभाव केला जातो. ज्यामुळे रोगाचा प्रसार आणि उपचाराबाबत गैरसमज वाढतात. त्यामुळे कुष्ठरुग्णांच्या जीवनातील अनेक पैलूंवर परिणाम होतो. कुष्ठरुग्णांची सामाजिक स्थिती, रोजगाराच्या संधी, विवाह आणि कौटुंबिक जीवन आदींवर त्याचा परिणाम होतो. या कलंकाचे व भेदभावाचे निराकरण करण्यासाठी व समाजात जागरूकता वाढविण्यासाठी राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत 'स्पर्श' कुष्ठरोग जनजागृती अभियान ही राष्ट्रव्यापी मोहीम सुरू करण्यात आली आहे.

ग्रामसभेमध्ये करावयाच्या बाबी -

- मा. जिल्हाधिकारी यांच्या आवाहनाचे वरिष्ठ अधिकारी, गटविकास अधिकारी ग्राम प्रमुख, सरपंच यांच्यामार्फत वाचन.
- ग्रामप्रमुख/सरपंचाचे भाषण
- कुष्ठरोगाबाबत प्रतिज्ञा

- गावातील प्रौढ व्यक्तीस राष्ट्रपिता महात्मा गांधीचा (बापू) पेहराव करून त्यांचेमार्फत अथवा 'सपना' या शाळकरी मुलीमार्फत कुष्ठरोग विषयक माहिती व संदेश.
- रोगमुक्त कुष्ठरुग्णांना ग्रामसभेस प्रमुख पाहुणे म्हणून आमंत्रण.
- कुष्ठरोगविषयी प्रश्न-उत्तरे
- जर कुष्ठबाधित व्यक्ती उपलब्ध असल्यास त्यांचा सत्कार व त्यांच्यामार्फत कुष्ठरोगविषयक संदेश वाचन.

कुष्ठरोग निवारण पंधरवडा दि. 30 जानेवारी ते 13 फेब्रुवारी 2024 दरम्यान करावयाचे जनजागृती कार्यक्रम

- पंधरवड्यात शाळेमध्ये प्रार्थनेनंतर कुष्ठरोग बाबतच्या प्रतिज्ञेचे वाचन.
- शाळेतील सूचना फलकावर कुष्ठरोग बाबतचे संदेश.
- शाळेमध्ये नुककड नाटक, प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, निबंध स्पर्धा, कुष्ठरोगावरील गाणी, कविता वाचन, रांगोळी स्पर्धा, कठपुतली, चित्रकला स्पर्धा, पथनाट्य, कुष्ठरोगावरील म्हणी/घोषवाक्य स्पर्धा.
- शालेय विद्यार्थ्यांची प्रभात फेरी तसेच कुष्ठरोग दौड (मॅरेथॉन) स्पर्धा.
- जिल्ह्यातील कुष्ठरुग्णांच्या सक्सेस स्टोरीची (यशोगाथा) प्रसिद्धीमाध्यमांद्वारे प्रसिद्धी.
- लवकर निदान व वेळेवर उपचाराचे महत्त्व तसेच कुष्ठरोगाविषयीचे गैरसमज दूर करण्यासाठी प्रसिद्धीमाध्यमांद्वारे प्रसिद्धी.
- स्थानिक केबल व वर्तमानपत्रात 'स्पर्श' अभियानाची प्रसिद्धी व लेख.
- स्थानिक महिला मंडळे बचत गट, तरुण मंडळे यांच्या

स्पर्श कुष्ठरोग जनजागृती अभियान 2024

‘कलंक कुष्ठरोगाचा मिटवू या, सन्मानाने स्वीकार करू या!’

नेहमी विचारले जाणारे प्रश्न (FAQs)

प्रश्न 1. कुष्ठरोग म्हणजे काय?

- कुष्ठरोग हा एक जुना संसर्गजन्य रोग आहे.
- संवेदना निश्चितपणे गमावलेल्या त्वचेवर हायपो-पिग्मेंटेड पॅच म्हणून हा दिसते. कुष्ठरोगाची सुरुवात सूक्ष्म आणि छुपी असते. त्याचा परिणाम नसा, त्वचा आणि डोळ्यांवर होतो.

सर्व संसर्गजन्य रोगांपैकी, कुष्ठरोग हा त्याच्या कायमस्वरूपी आणि विकसित शारीरिक अपंगत्वाच्या संभाव्य कारणासाठी खूप महत्त्वाचा आहे. याव्यतिरिक्त, हा रोग आणि विशेषतः त्याच्या दृश्यमान अपंगत्व, सामाजिक कलंक आणि भेदभावासाठी योगदान देतात.

प्रश्न 2. कुष्ठरोग कशामुळे होतो?

- कुष्ठरोग बॅक्टेरियामुळे होतो (मायकोबॅक्टेरियम लेप्री.)

प्रश्न 3. रोग कसा पसरतो?

- उपचार न केलेला कुष्ठरोगग्रस्त व्यक्ती हा जीवाणूंच्या प्रसाराचा एकमेव ज्ञात स्रोत आहे. श्वसनमार्ग, विशेषतः नाक हा संसर्गजन्य व्यक्तींच्या शरीरातून बाहेर पडण्याचा प्रमुख मार्ग आहे. श्वसनमार्ग हा बॅसिलीच्या प्रवेशाचा सर्वात संभाव्य मार्ग असल्याचे दिसते.
- रोगास कारणीभूत असलेले जीव सामान्यतः श्वसन प्रणालीद्वारे शरीरात थेंबाच्या संसर्गाद्वारे प्रवेश करतात.
- शरीरात प्रवेश केल्यानंतर, जीव नसा आणि त्वचेकडे स्थलांतरित होतो.
- जर सुरुवातीच्या टप्प्यात त्याचे निदान आणि उपचार केले गेले नाहीत, तर यामुळे मज्जातंतूना आणखी नुकसान होऊ शकते ज्यामुळे अपंगत्व वाढू शकते.

प्रश्न 4. हा रोग आनुवंशिक आहे का?

- हा रोग वंशपरंपरागत होतो असे म्हणण्याला कोणताही पुरावा नाही.

प्रश्न 5. कुष्ठरोगाची चिन्हे आणि लक्षणे कोणती आहेत?

एखाद्या व्यक्तीला खालील चिन्हे आणि लक्षणे दिसल्यास कुष्ठरोगाचा संशय बळावतो

- त्वचेवर हायपो-पिग्मेंटेड किंवा लालसर ठिपके यासह निश्चितपणे संवेदना न जाणवणे
- त्वचेच्या पॅचमध्ये संवेदना कमी होणे किंवा जाणवणे
- हात किंवा पाय सुन्न होणे किंवा मुंग्या येणे
- हात, पाय किंवा पापणी कमजोर होणे
- वेदनादायक नसा
- चेहऱ्यावर, कानातले किंवा शरीराच्या इतर भागात सूज किंवा गुठळ्या
- हात किंवा पायांवर वेदनारहित जखमा किंवा भाजणे.

प्रश्न 6. कुष्ठरोग बरा होऊ शकतो का?

- मल्टी-ड्रग थेरपी (MDT) उपचारानंतर हा आजार बरा होतो.
- MDT सह पुरेशा उपचारानंतर पुनरावृत्ती दुर्मिळ आहे.

प्रश्न 7. कुष्ठरोगाची लक्षणे दिसायला इतका वेळ का लागतो?

- रोगाची लक्षणे सामान्यतः दीर्घ कालावधीनंतर दिसून येतात कारण कुष्ठरोगाचा उष्मायन काळ काही आठवड्यांपासून ते 20 वर्षे किंवा त्याहून अधिक काळ बदलू शकतो.
- रोगाचा सरासरी उष्मायन कालावधी पाच ते सात वर्षांचा असतो.

प्रश्न 8. कुष्ठरोगाचा संशय आल्यास काय करावे?

कुष्ठरोगाची चिन्हे आणि लक्षणे दिसल्यास, कृपया तुमच्या क्षेत्रातील आशा किंवा एएनएमशी संपर्क साधा किंवा जवळच्या आरोग्य सेवा केंद्राला भेट द्या. सर्व शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये कुष्ठरोगावरील उपचार मोफत उपलब्ध आहेत.

प्रश्न 9. कुष्ठरोगाचा काय परिणाम होतो?

- याचा परिणाम मज्जातंतूंच्या नुकसानीमुळे शारीरिक अपंगत्व आणि विकृतीमध्ये होतो, परिणामी संवेदना नष्ट होतात आणि स्नायू कमकुवत होतात.
- या सर्वांमुळे त्वचा कोरडी होते ज्यात संवेदनक्षमता वाढल्याने त्वचा कडक, फोड आणि व्रण विकसित होतात.
- व्रणाकडे दुर्लक्ष केल्यास ते अपंगत्व आणखी बिघडू शकते. स्नायूंच्या अधिगवायूमुळे विकृती येते.

प्रश्न 10. कुष्ठरोगावर औषध कुठे उपलब्ध आहे?

- एमडीटी देशातील सर्व सरकारी आरोग्य सेवा केंद्रांवर मोफत उपलब्ध आहे. राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत, एनजीओ संस्थांसह मोफत उपचार केले जातात.

प्रश्न 11. विकृती दुरुस्त करता येतात का?

होय, विकृती योग्य पुनर्रचनात्मक शस्त्रक्रिया आणि इतर सहाय्यक उपकरणांनी दुरुस्त केली जाऊ शकते. तथापि, विकृती लवकर ओळखून आणि उपचार करून टाळता येऊ शकते. व्यक्तीचे निदान झाल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर एमडीटी सुरु करणे आवश्यक आहे.

प्रश्न 12. अपंगत्व कसे टाळावे?

. विकृती निमाणे होण्याआधी, शक्य तितक्या लवकर केसेस शोधा. त्यामुळे नियमित उपचार (MDT) घेणे महत्वाचे आहे, संवेदना कमी झाल्यास किंवा मज्जातंतू वेदना झाल्यास त्वरित अहवाल द्या.

प्रश्न 13. कुष्ठरोगाने बाधित व्यक्तीला कुष्ठरोग सेनेटोरियममध्ये पाठवावे का?

कुष्ठरुग्णांवर विशेष दवाखाने किंवा हॉस्पिटलमध्ये उपचार करण्याची गरज नाही. तथापि, उपचार करणे, कठीण प्रकरणे आणि कुष्ठरोगाच्या प्रतिक्रियांचे काही प्रकरणे जवळच्या सामान्य रुग्णालये किंवा कुष्ठरोग संस्थांमध्ये पाठविली जाऊ शकतात.

प्रश्न 14. मी कुष्ठरोगाने बाधित व्यक्तीसोबत राहू शकतो का?

होय, तुम्ही कुष्ठरोगाने बाधित व्यक्तीसोबत राहू शकता,

कारण कुष्ठरोग एका व्यक्तीपासून दुसऱ्या व्यक्तीकडे सहज पसरत नाही. कुष्ठरोगाने बाधित लोकांना त्यांच्या कुटुंबापासून आणि समाजापासून वेगळे ठेवता कामा नये. ते सामाजिक कार्यक्रमांमध्ये भाग घेऊ शकतात आणि नेहमीप्रमाणे कामावर किंवा शाळेत जाऊ शकतात.

प्रश्न 15. कुष्ठरोग झालेल्या व्यक्तीचे लग्न होऊ शकते का?

होय, कुष्ठरोगाने ग्रस्त व्यक्ती सामान्य वैवाहिक जीवन जगू शकते आणि त्याला मुले होऊ शकतात.

प्रश्न 16. कुष्ठरोग झालेल्या व्यक्तीच्या संपर्कात असलेल्यांची तपासणी करणे आवश्यक आहे का?

जे कुष्ठरोग झालेल्या व्यक्तीसोबत राहतात त्यांना हा आजार होण्याचा धोका जास्त असतो. त्यामुळे एकाच घरात राहणारे लोक आणि जवळच्या मित्रांनी कुष्ठरोगाची नियमित तपासणी करणे महत्वाचे आहे. त्याच वेळी, त्यांना कुष्ठरोगाची चिन्हे आणि लक्षणे तसेच त्यांच्यासोबत राहणाऱ्या कुष्ठरुग्णांना ते कोणत्या प्रकारची मदत करू शकतात याविषयी देखील शिक्षित केले पाहिजे.

प्रश्न 17. एखाद्याला एमडीटी बदल काय माहित असले पाहिजे?

- एमडीटी हे वेगवेगळ्या औषधांचे मिश्रण आहे आणि उपचाराचा कालावधी सहा महिने (पौसी बॅसिलरी) किंवा बारा महिने (मल्टी बॅसिलरी) असतो.
- एखाद्याने कुष्ठरोगाच्या प्रकारानुसार विहित केलेल्या एमडीटीचा कोर्स पूर्ण केला पाहिजे आणि पुन्हा होणार नाही याची खात्री केली पाहिजे.
- एमडीटी सर्व सरकारी आरोग्य केंद्रांमध्ये अगदी दुर्गम भागातही मोफत उपलब्ध आहे.
- एमडीटीची कोणतीही प्रतिकूल प्रतिक्रिया जवळच्या आरोग्य केंद्रांना कळवावी.

प्रश्न 18. अपूर्ण उपचार किंवा डिफॉल्ट उपचारांचे धोके काय आहेत?

कुष्ठरोगी रुग्णाने एमडीटीचा कोर्स पूर्ण करणे आवश्यक आहे. मात्र, नोकरीच्या निमित्ताने रुग्णाला इतर ठिकाणी जावे लागते, अशी परिस्थिती आहे. त्या बाबतीत, अपूर्ण उपचार किंवा डिफॉल्ट उपचार होण्याची शक्यता असते. तथापि,

Nikusth 2.0 (NLEP साठी ICT ऍप्लिकेशन) मध्ये स्थलांतरित कुष्ठरुग्णांसाठी आरोग्य केंद्रांमध्ये हस्तांतरण/हस्तांतरित करण्याची तरतूद आहे, ज्यामुळे कोणत्याही व्यत्ययाशिवाय उपचार पूर्ण करणे सुनिश्चित होते.

प्रश्न 19. एमडीटी सह औषधांच्या प्रतिकूल प्रतिक्रिया काय आहेत?

एमडीटी अतिशय सुरक्षित आहे, आणि गंभीर प्रतिकूल प्रतिक्रिया दुर्मिळ आहेत.

किरकोळ प्रतिकूल प्रतिक्रिया सामान्यतः दिसून येतात:

- Rifampicin: लालसर मूत्र
- डॅपसोन: अॅनिमिया
- क्लोफॅझिमिन: त्वचेचा तपकिरी रंग फिका होणे

प्रश्न 20. गर्भधारणेदरम्यान आणि स्तनपान करवताना आई आणि बाळासाठी एमडीटी सुरक्षित आहे का?

होय.

प्रश्न 21. रिलॅप्स म्हणजे काय?

एमडीटीचा कोर्स पूर्ण झाल्यानंतर कधीही पुन्हा रोग होणे म्हणजे रिलॅप्स. रिलॅप्सचे निदान त्वचेच्या नवीन जखमांद्वारे तपासले जाते.

प्रश्न 22. कुष्ठरोगाची प्रतिक्रिया म्हणजे काय?

कुष्ठरोगाची प्रतिक्रिया म्हणजे कुष्ठरोग झालेल्या व्यक्तीच्या त्वचेमध्ये लालसरपणा, सूज, वेदना आणि कधीकधी त्वचेच्या जखमेची नाजूकपणा या स्वरूपात लक्षणे आणि जळजळ अशी चिन्हे अचानक दिसतात. त्वचेची नवीन विकृती देखील दिसू शकते. उपचार पूर्ण होण्यापूर्वी, दरम्यान आणि नंतर कुष्ठरोगाची प्रतिक्रिया येऊ शकते. कुष्ठरोगाची प्रतिक्रिया झाल्यास, तुमच्या जवळच्या आरोग्य केंद्रांशी संपर्क साधावा.

प्रश्न 23. राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत सध्या कशावर लक्ष केंद्रित करण्यात आले आहे?

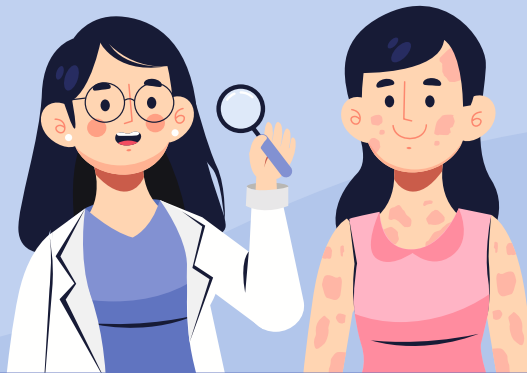
समाजातील सर्व प्रकरणांचा लवकर शोध घेणे आणि एमडीटी वापरून विहित उपचार पूर्ण करणे हे राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमाचे मूलभूत तत्त्व आहे. नेतृत्व, वचनबद्धता आणि भागीदारी मजबूत करणे, प्रकरणे शोधणे, दर्जेदार सेवा, रोग प्रतिबंध, अपंगत्व, कलंक, भेदभाव आणि मानवी हक्कांचे उल्लंघन, डिजिटलायझेशन यांद्वारे 2027 पर्यंत कुष्ठरोगाचे प्रमाण शून्यावर आणणे यावर कार्यक्रमांतर्गत सध्या लक्ष केंद्रित करण्यात आले आहे.

कुष्ठरोग पीडित व्यक्तीच्या स्पर्शाने,

जसे की हस्तांदोलन केल्यामुळे,

सोबत खेळल्याने किंवा एकत्र

काम केल्यामुळे कुष्ठरोग पसरत नाही

कुष्ठरोग पीडित व्यक्ती इतर कोणत्याही व्यक्तीसारखे सामान्य आणि सन्मानाने जीवन जगू शकतो
चला... सोबत पाऊल उचलू या, कुष्ठरोग मुक्त भारत बनवू या !

सर्व शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये कुष्ठरोगावर मोफत उपचार उपलब्ध आहेत.

गर्भधारणापूर्व माता व 2 वर्षपर्यंतच्या बालकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी 'वात्सल्य' उपक्रम

सार्वजनिक आरोग्य विभागाचा नवीन उपक्रम

मुंबई - सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या संकल्पनेतून गर्भधारणापूर्व माता व 2 वर्षपर्यंतच्या बालकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी 'वात्सल्य' या नवीन उपक्रमाची सुरुवात करण्यात आली आहे. जननक्षम माता (गर्भधारणेपूर्वीच्या), प्रसूतीपश्चात माता व 2 वर्षपर्यंतची बालके यांना दिल्या जाणाऱ्या आरोग्य सेवांचे बळकटीकरण करण्यासाठी ही योजना आखण्यात आली आहे. याविषयीचा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे.

आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. सावंत यांच्या संकल्पनेतून माता-भगिनींच्या आरोग्यासाठी आरोग्य विभागाने माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित, बालकांच्या आरोग्यासाठी जागरूक पालक-सुदृढ बालक तसेच पुरुषांच्या आरोग्यासाठी निरोगी आरोग्य तरुणाईचे, वैभव महाराष्ट्राचे या योजना यशस्वीपणे राबविल्या आहेत. या योजनेला जनतेचा सहभाग लाभल्याने त्या यशस्वी ठरल्या आहेत. मेळघाट तसेच राज्यभरात दौरा करताना प्रा. डॉ. सावंत यांना गर्भधारणापूर्व मातांची समस्या लक्षात आल्यानंतर यासंदर्भात योजना राबविण्याच्या सूचना त्यांनी आरोग्य विभागाला दिल्या होत्या. त्यानुसार 'वात्सल्य' ही नवीन योजना राज्यभरात लागू करण्यात येत आहे.

माता आणि बालकमृत्यू कमी करण्यासाठी प्रसूती दरम्यान आणि प्रसूतीनंतर माता व बाल संगोपनाच्या विविध योजना सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत राबविल्या जात

आहेत. नव्याने सुरुवात करण्यात आलेल्या 'वात्सल्य' या उपक्रमांतर्गत महिलांच्या गर्भधारणेपूर्वी ते शिशू 2 वर्षांचे होईपर्यंत आवश्यक सर्व गुणात्मक आरोग्य सेवांचे व्यवस्थापन करण्यात आलेले आहे. या उपक्रमामध्ये प्रसूतीपूर्व आणि प्रसूतीपश्चात तसेच शिशू 2 वर्षांचे होईपर्यंत सर्व महत्त्वपूर्ण आरोग्य निर्देशांकावर सातत्यपूर्ण लक्ष ठेवून लाभार्थ्यांना आवश्यक आरोग्य सेवा मिळण्यासाठी विशेष नियोजन आहे. या उपक्रमामुळे जननक्षम जोडप्यांना

आरोग्यामध्ये सकारात्मक बदल होवून

कमी वजनाच्या बालकाच्या

जन्माचे प्रमाण आणि

जन्मतात व्यंग असलेल्या

बालकांचे प्रमाण कमी

होण्यास मदत होणार

आहे. वात्सल्य

उपक्रमात जननक्षम

जोडपे व गर्भवती

माता यांच्या

आवश्यक चाचण्या

करण

अतिजोखमीच्या मातांचे

निदान होऊन त्यांच्यावर

लवकर उपचार केले जातील

तसेच बालकांच्या 1000

दिवसापर्यंत वाढीचे मूल्यमापन

करण्याकरिता आवश्यक सेवा प्रदान केल्या

जातील.

कमी दिवसांचे आणि कमी वजनांच्या जन्माचे प्रमाण कमी करणे, जन्मतः विकृतीचे प्रमाण कमी करणे, उपजत मृत्यू प्रमाण कमी करणे, निरोगी गर्भधारणा आणि प्रसूतीसाठी माता आरोग्यात सुधारणा करणे, गर्भधारणेपूर्वीच मातेच्या आरोग्याची जोखीम ओळखणे व पाठपुरावा करणे, बालकाच्या हजार दिवसाच्या वाढीची सातत्यपूर्ण देखरेख करणे, अशी हा नवा उपक्रम राबविण्यामागील उद्दिष्ट्ये आहेत. कुटुंब नियोजन साधन न वापरणारी असुरक्षित जननक्षम

योग्य जोडपी, प्रसूतीपूर्व कालावधीतील माता आणि गरोदर महिलांच्या सहवासीत सोबत करणारी व्यक्ती, दोन वर्षांखालील शिशू या योजनेचे अपेक्षित लाभार्थी असतील.

या कार्यक्रमांतर्गत निर्धारित आरोग्य सेवा-

या योजनेंतर्गत प्राधान्याने गर्भधारणापूर्व आरोग्य तपासणी सेवांचा अंतर्भाव असून प्रचलित इतर आरोग्य कार्यक्रमांशी संलग्नित केलेले आहे. कुटुंबनियोजन साधन न वापरणारी असुरक्षित जननक्षम जोडपी यांची तपासणी, उपचार आणि समुपदेशन, माता व बालकांना आरोग्यासाठी असलेली जोखीम ही गर्भधारणा पूर्व, प्रसूती दरम्यान आणि प्रसूतीनंतर कालावधीत ओळखणे व त्यांचे प्रभावी

व्यवस्थापन, मातांची वजन वाढ आणि बालकांची योग्य वाढ यावर नियमित देखरेख, विशेष शिशू लक्ष जन्मतः तात्काळ स्तनपान, जन्म ते सहा महिन्यापर्यंत निव्वळ स्तनपान आणि सहा महिन्यांनंतर योग्य पूरक आहार याबाबत सनियंत्रण, बालकांच्या वजन वाढीचे वाढीच्या आलेखाद्वारे सनियंत्रण, आरोग्याचे इतर कार्यक्रम उदाहरणार्थ मा (MAA), दक्षता (DAKSHATA), एच.बी.एन.सी (HBNC), एच. बी. वाय. सी (HBNYC), पी. एम. एम. ए. ए (PMSMA), आर. के. एस. के (R K S K), इत्यादी कार्यक्रमांचे समन्वय, माता आणि बालकांच्या आरोग्याच्या सुविधांचे बळकटीकरण करण्यासाठी आय.सी.डी.एस, डब्ल्यू सी डी, आदिवासी विकास विभाग व इतर विभागांचा सहभाग असणार आहे.

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

माता व बाल आरोग्यासाठी 'वात्सल्य' उपक्रम

जननक्षम माता गर्भधारणापूर्वीच्या आणि प्रसूती पश्चात माता व दोन वर्षांपर्यंतची बालके यांना दिल्या जाणाऱ्या आरोग्य सेवांचे बळकटीकरण

कार्यक्रमाची उद्दिष्टे :

- कमी दिवसांचे आणि कमी वजनी बालकांच्या जन्माचे प्रमाण कमी करणे.
- जन्मतः विकृतीचे प्रमाण कमी करणे.
- उपजत मृत्यू प्रमाण कमी करणे.
- निरोगी गर्भधारणा आणि प्रसूतीसाठी माता आरोग्यात सुधारणा करणे.
- गर्भधारणेपूर्वीच मातेच्या आरोग्याची जोखीम ओळखणे व पाठपुरावा करणे.
- बालकांच्या हजार दिवसांच्या वाढीवर सातत्यपूर्ण देखरेख करणे.

कार्यक्रमाचे अपेक्षित लाभार्थी:

- कुटुंब नियोजन साधन न वापरणारी असुरक्षित जननक्षम योग्य जोडपी.
- प्रसूतीपूर्व कालावधीतील माता आणि गरोदर महिलांच्या सहवासात सोबत असणारी व्यक्ती.
- दोन वर्षांखालील शिशू.

या कार्यक्रमातील निर्धारित आरोग्य सेवा :

- गर्भधारणापूर्व आरोग्य तपासणी सेवा व इतर प्रचलित आरोग्य कार्यक्रमांशी संलग्नित.
- कुटुंब नियोजन साधन न वापरणारी असुरक्षित जननक्षम जोडपी यांची तपासणी, उपचार आणि समुपदेशन सुविधा.
- माता व बालकांच्या आरोग्यासाठी असलेली जोखीम गर्भधारणापूर्व, प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीनंतर कालावधीत ओळखणे व त्याचे प्रभावी व्यवस्थापन.
- मातांची वजन वाढ आणि बालकांची योग्य वाढ यावर नियमित देखरेख.
- विशेष लक्ष- जन्मतः तत्काळ स्तनपान, जन्म ते सहा महिन्यापर्यंत निव्वळ स्तनपान आणि सहा महिन्यांनंतर योग्य पूरक आहार याबाबत सनियंत्रण.
- बालकांच्या वजन वाढीच्या आलेखाद्वारे सनियंत्रण.
- माता आणि बालकांच्या आरोग्याच्या सुविधांचे बळकटीकरण करण्यासाठी आय.सी.डी.एस., डब्ल्यू सी .डी, आदिवासी विकास विभाग व इतर विभागांचा सहभाग.

अधिक माहितीसाठी जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, परिचारिका अथवा आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

मोफत आरोग्य सल्ला मिळविण्यासाठी डायल करा टोल फ्री क्रमांक

104

गर्भधारणापूर्व माता व २ वर्षांपर्यंतच्या बालकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी “वात्सल्य” या नवीन उपक्रमाची राज्यात अंमलबजावणी करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

सार्वजनिक आरोग्य विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: संकिर्ण-२०२३/प्र.क्र.५८७/कु.क.

१० वा मजला, बी विंग, गो. ते. रुग्णालय संकुल इमारत

नवीन मंत्रालय, लो.टि. मार्ग, मुंबई- ४०० ००१

दिनांक : २५ जानेवारी, २०२४

वाचा -

अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, कुटुंब कल्याण, माता बाल संगोपन व शालेय आरोग्य, पुणे यांचे पत्र, क्र.राकुकका/माता आरोग्य कक्ष १० (ब)/वात्सल्य कार्यक्रमाचा शासन निर्णय निर्गमित करणेबाबत/न.क्र.५६८३५-३७/२०२३, दि.०१.१२.२०२३.

प्रस्तावना :-

माता आणि बालमृत्यू कमी करण्यासाठी गर्भधारणेपूर्वीपासून ते शिशु दोन वर्षांचे होईपर्यंतचा कालावधी हा अत्यंत महत्त्वाचा आहे. त्यानुषंगाने गर्भधारणापूर्व, प्रसूतीपूर्व, प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीनंतर माता व बालसंगोपनाचे विविध कार्यक्रम राज्यात राबविण्यात येत आहेत. गर्भधारणेपूर्वीपासून महिलांच्या आरोग्यावर विशेष लक्ष केंद्रित करणे, गर्भधारणेपूर्वीपासून ते शिशु दोन वर्षांचे होईपर्यंत आरोग्य सुविधांचे-सेवांचे सातत्य राखणे, गर्भधारणापूर्व आरोग्य सुविधा अधिक बळकट करण्याबरोबरच इतर आरोग्य सुविधांचे एकत्रीकरण आणि पोषण व आहारविषयक कार्यक्रमांशी समन्वय साधून गर्भधारणेपूर्वीच मातांचे आरोग्य आणि कमी वजन यामध्ये सुधारणा करून गर्भधारणेसाठी आणि गर्भातील शिशुसाठी पोषक वातावरण निर्माण करणे, प्रसूतीपूर्व कालावधीत आणि प्रसूतीपश्चात कालावधीत दोन वर्षांपर्यंत नवजात शिशु व बालक यांच्या वाढीच्या निर्देशांकावर सातत्यपूर्ण लक्ष ठेवून अपेक्षित वाढ होण्यासाठी व आरोग्य निरोगी राहण्यासाठी विशेष लक्ष देणे, जननक्षम जोडप्यांच्या आरोग्यात सकारात्मक बदल करून कमी वजनाच्या बालकांच्या जन्माचे प्रमाण आणि जन्मजात व्यंग असलेल्या बालकांचे प्रमाण कमी करणे व कमी वजनाच्या बालकांचे जन्म रोखून आणि दोन वर्षांपर्यंतच्या शिशुच्या आयुष्यातील महत्त्वाच्या कालावधीत सातत्यपूर्ण विशेष लक्ष देऊन नवजात मृत्यू व बालमृत्यू कमी करणे या बाबींवर लक्ष केंद्रित करून प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीनंतर माता व बालसंगोपनाच्या विविध कार्यक्रमांचे एकत्रिकरण करून “वात्सल्य” हा एकछत्री कार्यक्रम नाशिक जिल्ह्यातील दोन तालुक्यात प्रायोगिक तत्त्वावर माहे एप्रिल, २०१८ पासून राबविण्यात आला. त्यामध्ये मिळालेल्या सकारात्मक परिणामांमुळे या कार्यक्रमाची अंमलबजावणी संपूर्ण राज्यात करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्यात गर्भधारणापूर्व, प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीनंतर माता व २ वर्षांपर्यंतच्या बालकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी पुढीलप्रमाणे “वात्सल्य” या नवीन उपक्रमाची अंमलबजावणी राज्यात करण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला आहे

२. कार्यक्रमाची उद्दिष्टे :-

- कमी दिवसांचे आणि कमी वजनी बालकांच्या जन्माचे प्रमाण कमी करणे.
- जन्मतः विकृतीचे प्रमाण कमी करणे
- उपजत मृत्यू प्रमाण कमी करणे
- निरोगी गर्भधारणा आणि प्रसूतीसाठी माता आरोग्यात सुधारणा करणे
- गर्भधारणेपूर्वीच मातेच्या आरोग्याची जोखीम ओळखणे व पाठपुरावा करणे
- बालकाच्या हजार दिवसाच्या वाढीची सातत्यपूर्ण देखरेख करणे

३. कार्यक्रमाचे अपेक्षित लाभार्थी :-

- कुटुंब नियोजन साधन न वापरणारी असंरक्षित जननक्षम योग्य जोडपी
- प्रसूतीपूर्व कालावधीतील माता आणि गरोदर महिलांच्या सहवासात सोबत करणारी व्यक्ती
- दोन वर्षाखालील शिशु

४. कार्यक्रमातील निर्धारित आरोग्य सेवा :-

- या कार्यक्रमात प्राधान्याने गर्भधारणापूर्व आरोग्य तपासणी सेवांचा अंतर्भाव असून सदर सेवा प्रचलित इतर आरोग्य कार्यक्रमांशी संलग्नित केलेली आहे.
- कुटुंबनियोजन साधन न वापरणाऱ्या असंरक्षित जननक्षम जोडप्यांची तपासणी, उपचार आणि समुपदेशन सुविधा.
- माता व बालकांना आरोग्यासाठी असलेली जोखीम गर्भधारणापूर्व, प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीनंतर कालावधीत ओळखणे व त्यांचे प्रभावी व्यवस्थापन.
- मातांची वजन वाढ आणि बालकांची योग्य वाढ यावर नियमित देखरेख.
- विशेष लक्ष- जन्मतः तात्काळ स्तनपान, जन्म ते सहा महिन्यांपर्यंत निव्वळ स्तनपान आणि योग्य पुरक आहार याबाबत सनियंत्रण.
- बालकांच्या वजन वाढीचे वाढीच्या आलेखाद्वारे सनियंत्रण.
- आरोग्याचे इतर कार्यक्रम उदा. माँ, दक्षता, एच.बी.एन.सी, एच.बी.वाय.सी, पी.एम.एस.एम.ए, आर.के.एस.के. इत्यादी कार्यक्रमांचे समन्वय.
- माता आणि बालकांच्या आरोग्याच्या सुविधांचे बळकटीकरण करण्यासाठी आय.सी.डी.एस, डब्ल्यू.सी.डी, आदिवासी विकास विभाग व इतर विभागांचा सहभाग.

अ) गर्भधारणापूर्व देण्यात येणाऱ्या सेवा (कोष्टक क्र.१) -

पात्र जोडण्यामधील अतिजोखमीची कारणे ओळखणे	निदानात्मक चाचण्या पॅकेज	उपचार पॅकेज	समुपदेशन पॅकेज
पूर्वीचा गरोदरपणातील इतिहास १.कमी दिवसाची प्रसूती २.उपजत मृत्यू ३.घरी प्रसूती ४.कमी वजनाचे मूल ५.गुंतागुंतीची प्रसूती पूर्वतिहास ६.व्यसन ७.कमी वयातील गरोदरपण, उच्च रक्तदाब, गरोदरपणातील मधुमेह / सिकल सेल आजार ८.बहुप्रसवा (multipara) ९.जंतूसंसर्ग /TORCH इतिहास तपासण्या आवश्यकतेनुसार गरोदर मातेच्या प्रसूतीपूर्व चाचण्या	१.रक्तक्षय-हिमोग्लोबीन% २.थायरॉइड ३.आरटीआय/ एसटीआय-VDRL,योनीस्त्राव स्वॅब सूक्ष्मदर्शिका तपासणी आवश्यकतेनुसार ४.बी.एम.आय ५.मधुमेह तपासणी-(रॅडम व उपाशी पोटी शुगर ,HBA१C, OGTT) ६.उच्च रक्तदाब ७.ड - जीवनसत्व ८.बी-१२ ९.रक्त गट १०.सिकलसेल ११.थॅलेसेमिया १२.हिपॅटायटीस बी व सी १३.हृदयरोग १४.सर्वसाधारण रक्त तपासणी व मलेरियासाठी रक्त नमुना तपासणी १५. लघवी तपासणी (Random & Microscopy) १६. उंची आणि वजन १७. अन्य इतर तपासण्या	१.आय.एफ.ए/फॉलिक ऍसिड पुरवठा २.Multimicronutrient पुरवठा ३.आजार नियंत्रण ४.एकात्मिक बाल विकास विभागामार्फत आहाराचे मुल्यमापन ५."ड" जीवनसत्व पुरवठा ६.उच्च रक्तदाब व मधुमेहाचे व्यवस्थापन ७.लसीकरण ९.आरटीआय/ एसटीआय /युटीआय संसर्गावर उपचार १०.जोडीदाराची तपासणी आवश्यकतेनुसार	१.पोषणविषयक समुपदेशन २.कुटुंबनियोजनासंबंधीत समुपदेशन ३.मातेची सोबतीण (Birth companion)असलेल्या व्यक्तीचे आरटीआय/ एसटीआय संबंधीत समुपदेशन ४.बाळ जन्मपूर्व बाबत आरोग्य शिक्षण ५.Birth Companion चे प्रशिक्षण ६.निव्वळ स्तनपान व पूरक आहार महत्वाबाबत शिक्षण ७.व्यसनमुक्ती समुपदेशन

ब) प्रसूतीपूर्व, प्रसूतीदरम्यान आणि प्रसूतीपश्चात देण्यात येणाऱ्या सेवा (कोष्टक क्र.२) :-

अतिजोखमीच्या मातां ओळखणे	निदानात्मक चाचण्या पॅकेज	उपचार पॅकेज	समुपदेशन पॅकेज
१. पूर्वीचा गरोदरपणातील गुंतागुंतीचा इतिहास, २. पूर्वीचे सिझेरियन शस्त्रक्रियेद्वारे प्रसूती ३. उच्च रक्तदाब, गरोदरपणातील मधुमेह / सिकल सेल आजार ४. गरोदरपणात कमी वजन वाढ होणे. ५. पूर्वेतिहास गुंतागुंतीची प्रसूती ६. व्यसन ७. कमी वयातील गरोदरपण ८. बहुप्रसवा (multipara) ९. जंतूसंसर्ग / TORCH १०. रक्तक्षय / तीव्र रक्तक्षय ११. Non-compliance ANC to IFA १२. शारीरिक मोजमाप १३. स्थलांतरित माता १४. अतिदुर्गम भागात राहणारी माता १५. आरोग्यसेवेस नकार देणारी कुटुंबे	१. रक्तक्षय-हिमोग्लोबीन% २. थायरॉइड ३. आरटीआय/ एसटीआय- VDRL, योनीस्त्राव स्वॅब सूक्ष्मदर्शिका तपासणी आवश्यकतेनुसार ४. बी.एम.आय ५. मधुमेह तपासणी-(रॅडम व उपाशी पोटी शुगर ,HBA१C,OGTT) ६. उच्च रक्तदाब ७. ड-जीवनसत्व ८. बी-१२ ९. रक्त गट १०. सिकल सेल ११. थॅलेसेमिया १२. हिपॅटायटीस बी व सी १३. हृदयरोग १४. सर्वसाधारण रक्त तपासणी व मलेरियासाठी रक्त नमुना तपासणी १५. लघवी तपासणी (Random & Microscopy) १६. उंची आणि वजन १७. अन्य इतर तपासण्या	१. मातांच्या वजनावर देखरेख २. आय.एफ.ए/ आयर्न सूक्रोज ३. फॉलिक ऍसिड ४. आजार नियंत्रण ५. एकात्मिक बाल विकास विभागामार्फत आहाराचे मुल्यमापन ६. "ड"जीवनसत्व पुरवठा ७. उच्च रक्तदाब व मधुमेहाचे व्यवस्थापन ८. संसर्गावर उपचार ९. गरोदरपणातील उच्च रक्तदाब व्यवस्थापन १०. इंजे. डेक्सामिथाझोन ११. संदर्भ सेवा देताना इंजेक्शन मॅग्नेशियम सल्फेट देणे. १२. प्रसूतीपूर्व व प्रसूती पश्चात रक्तस्त्रावाचे व्यवस्थापन १३. प्रसूतीच्या तिस-या टप्प्यातील व्यवस्थापन १४. सर्व अतिजोखमीच्या मातांचे प्रसूतीच्या चौथ्या टप्प्यातील व्यवस्थापन	१. पोषणविषयक समुपदेशन २. कुटुंबनियोजना संबंधित समुपदेशन ३. मातेची सोबतीण (Birth companion) असलेल्या व्यक्तीचे आरटीआय/ एसटीआय संबंधित समुपदेशन ४. नवजात शिशु काळजी, आरोग्य शिक्षण ५. Birth Companion चे प्रशिक्षण ६. निव्वळ स्तनपान व पूरक आहार महत्वाबाबत शिक्षण ७. व्यसनमुक्ती समुपदेशन ८. गावपातळीवरील आरोग्य, स्वच्छता, पोषण समिती (VHSNC) सदस्यांच्या आवश्यकतेनुसार भेटी ९. खाजगी सेवाभावी संस्थांच्या आवश्यकतेनुसार भेटी.

क) बाळाच्या १००० दिवसापर्यंत वाढीचे मूल्यमापन (कोष्टक क्र. ३) :-

प्रसूतिनंतर बाळाच्या वाढीचे मूल्यमापन			
प्रसूतीपश्चात माता	बालके	समुपदेशन पॅकेज	देखरेख नियंत्रण
१. प्रसूतीनंतर एएनएम च्या भेटी २. लोहयुक्त गोळ्या (आय.एफ.ए) ३. कॅल्शियम आणि ड जीवनसत्व ४. अतिजोखिमेच्या मातेची ओळख करून संदर्भित करणे ५. सामुदायिक आरोग्य अधिकारी मार्फत तपासणी ६. पुरक पोषण आहार पुरवठा संबंधित मूल्यमापन	२. नियमित लसीकरण २. कांगारू मदर केअर (KMC) ३. अतिजोखिमेच्या मातेची ओळख करून संदर्भित करणे ४. स्तनपान ५. पुरक आहार ६. वाढीचे मूल्यमापन ७. कमी वजनाच्या बालकांची काळजी घेऊन त्यांना आर्यन, कॅल्शियम आणि "ड" जीवनसत्व वाटप	१. पोषणासंबंधित समुपदेशन २. कुटुंबनियोजना संदर्भात समुपदेशन ३. निव्वळ स्तनपान व पुरक आहारासंदर्भात पाठपुरावा व पुरक आहार मार्गदर्शन ४. Continuous Birth Companion engagement.	१. वजन वाढीचे नियंत्रण २. अतिजोखिमेच्या मातांची प्रसूतीनंतर देखरेख व बालकांकडे लक्ष

५. वात्सल्य कार्यक्रमात प्राधान्याने समाविष्ट करण्यात आलेल्या बाबी :-

- गर्भधारणापूर्व रक्तक्षय प्रतिबंध व रक्तक्षय उपचार करणे.
- गर्भधारणापूर्व व प्रसूतीपूर्व मातांना रक्तक्षय प्रतिबंध करणे व रक्तक्षय असणा-या मातांवर लोहयुक्त गोळ्या व /MMS उपचार करणे.
- तंबाखू, मिश्री व दारू यांचे सेवन न करणेबाबत सल्ला व समुपदेशन .
- किशोरवयीन मुली गरोदर राहण्यापासून रोखणे व दोन गरोदरपणातील अंतर जास्तीत जास्त ठेवणेसाठी प्रोत्साहित करणे यासाठी कुटुंबनियोजनाबाबत समुपदेशन व जोडीदाराचे समुपदेशन.
- प्रजनन मार्ग जंतुसंसर्ग व एच.आय.व्ही. होऊ नये म्हणून प्रतिबंध व उपचार करणे.
- गर्भधारणेपूर्व रक्तदाब, मधुमेह, हायपोथायरॉईड, हृदयरोग, रक्तक्षय व रक्तासंबंधी गुंतागुंत आजारांचे निदान, उपचार व व्यवस्थापन करणे.
- अतिजोखिमेच्या मातांचे लवकर निदान, सतत पाठपुरावा व लवकर उपचार करणे.
- नवजात शिशु व बालक यांना घरोघरी जाऊन भेटी देण्याचे प्रमाण वाढवणे व गुणवत्तापूर्ण सेवा देणे.
- नवजात शिशु जन्मतः स्तनपान, निव्वळ स्तनपान व योग्य वेळी पुरक आहार देण्याबाबत खात्री करणे.

६. वात्सल्य कार्यक्रम अंमलबजावणीचे टप्पे :-

- प्रशिक्षण व पुनर्प्रशिक्षण - समुदाय आरोग्य अधिकारी /वैद्यकीय अधिकारी/आशा/अंगणवाडी सेविका/आरोग्य सेविका यांना नियमित प्रशिक्षण व पुनर्प्रशिक्षण देणे.
- जननक्षम जोडपी सर्वेक्षण आणि असंरक्षित जननक्षम जोडपी (कुटुंब नियोजन साधने न वापरणारी) नोंदणी नियमित दरमहा पाठपुरावा करून नवीन नोंदणी करणे.
- नोंदणी केलेल्या महिलांची आरोग्य तपासणी, आरोग्य सेवा सत्र/ घरोघरी भेट देणे /MAAकार्यक्रम/RKSK/HWCशिबिरे /मानव विकास मिशन तज्ञ शिबिरे.
- महिला व बाल विकास विभाग, आदिवासी विकास विभाग, शिक्षण विभाग व ग्रामपंचायत इत्यादी विभागांशी समन्वय व त्यांच्या सेवांचा वापर.
- गर्भधारणापूर्व, गरोदरपणात व प्रसुती नंतर मातांच्या व नवजात शिशुंची २ वर्षापर्यंत ठराविक निर्देशांकाबाबत पाठपुरावा करणे.

७. “वात्सल्य” कार्यक्रमाच्या फलनिष्पतीकरिता निर्देशांक खालीलप्रमाणे :-

अ) प्रक्रियेबाबत निर्देशांक (Process Indicators) :-

- असंरक्षित जोडपे आणि नोंदणी संख्या.
- पात्र जोडप्यांमधील असंरक्षित जोडप्यांच्या वयाची टक्केवारी.
- अपेक्षित योग्य जोडप्यांमधील गर्भधारणापूर्व नोंदणी झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- Unmet need असलेली जोडपी संख्या.
- गर्भधारणापूर्व BMI १८.५ पेक्षा कमी असलेल्या महिलांची संख्या.
- असंरक्षित जोडप्यांची BMI १८.५ पेक्षा कमी असलेल्यांची टक्केवारी.
- असंरक्षित जोडप्यांची BMI २५.५ पेक्षा जास्त असलेल्यांची टक्केवारी.
- अति जोखमीचे निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- कुटुंबनियोजन साधनांच्या वापराबाबत सल्ला दिलेल्या १९ वर्षांच्या आतील महिलांची टक्केवारी.
- Folic acid / MMN / FS / Injectables सेवा घेतलेल्या महिलांची चालू महिन्यातील टक्केवारी.
- एचबी तपासणी केलेल्या महिलांची टक्केवारी.
- रक्तक्षय निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- तीव्र रक्तक्षय निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- RTI/STI आजाराचे निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- उच्च रक्तदाब आजाराचे निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- मधुमेह आजाराचे निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- तंबाखू / मद्य व्यसनाधीन महिलांची टक्केवारी.

- Hyperthyroidism निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- Hemoglobinopathies निदान झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- गरोदरपणापूर्व अति जोखमीचे घटक आढळलेल्या महिलांची टक्केवारी.
- Behavioral Change Counselling (BCC) सेवा मिळालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- जिल्ह्यात चालू महिन्यात योग्य जोडप्यांची झालेली शिबिरे/संमेलने संख्या.
- आरोग्य वर्धिनी केंद्रात चालू महिन्यात योग्य जोडप्यांची झालेली शिबिरे/संमेलने संख्या.
- आशा कार्यकर्ती कार्यक्षेत्रात चालू महिन्यात योग्य जोडप्यांची झालेली शिबिरे/संमेलने संख्या.
- चालू महिन्यात एकूण झालेले प्रशिक्षण, पुनप्रशिक्षण व उपस्थितांची संख्या.

ब) परिणामांबाबत निर्देशांक (Outcome Indicators):-

- कमी BMI असलेल्या महिलांचे प्रसूतिपूर्व नॉर्मल BMI झालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- अति जोखमीच्या महिला ज्यांनी गर्भनिरोधक पध्दतीचा वापर करून गर्भधारणा लांबवली त्यांची टक्केवारी.
- १९ वर्षांपेक्षा कमी वय असलेल्या गरोदर महिलांची टक्केवारी.
- RTI/STI आजाराचे निदान होऊन उपचार झालेल्या महिलांची संख्या.
- दीर्घकालीन आजाराचे निदान होऊन तज्ञांनी उपचार घेत असलेल्या महिलांची संख्या.
- जोखीम आटोक्यात येईपर्यंत गर्भनिरोधक साधनांचा वापर करून गर्भधारणा पुढे ढकलेल्या महिलांची संख्या.
- गर्भधारणेपूर्वी तंबाखू / मद्य व्यसन थांबविलेल्या महिलांची संख्या.
- गरोदरपणात १० ते १२ kg वजन वाढलेल्या महिलांची टक्केवारी.
- कमी वजनाच्या बालकास जन्म दिलेल्या नोंदणीकृत महिलांची टक्केवारी.
- मुदतपूर्व प्रसूती झालेल्या नोंदणीकृत महिलांची टक्केवारी.
- उपजत मृत्यू (still birth) झालेल्या नोंदणीकृत महिलांची टक्केवारी.
- अनुवांशिक व्यंग असलेल्या बालकास जन्म देणाऱ्या नोंदणीकृत महिलांची टक्केवारी.
- सहा महिन्यांनंतर पुरक आहार सुरु केलेल्या बालकांची टक्केवारी.
- पोषण पुनर्वसन केंद्रात दाखल केलेल्या सहा महिन्यापेक्षा कमी असलेल्या कुपोषित बालकांची टक्केवारी.
- घरी व रुग्णालयात KMC मिळालेल्या कमी वजनाच्या बालकांची टक्केवारी.
- ४० आठवड्यापर्यंत Iron, Calcium व Vit-D मिळालेल्या कमी वजनाच्या बालकांची टक्केवारी.
- १००० दिवसांच्या वाढीच्या निरीक्षणामध्ये SUW व SAM मध्ये गेलेल्या बालकांची टक्केवारी.
- HBNC व HBYC मध्ये नोंदणी केलेल्या अति जोखमीच्या बालकांची टक्केवारी.
- BF/HA/LHVs यांच्यामार्फत आठवडी HBNC व HBYC अहवाल झाला आहे का?

- वात्सल्य कार्यक्रमात नोंदणी झाल्यापासून प्रथम तिमाहीमध्ये गरोदर राहिलेल्या पात्र महिलांची टक्केवारी.
- गर्भधारणापूर्वी Folic acid पुरवठा मिळालेल्या महिलांची टक्केवारी.
- आठ आठवड्यांच्या आत गर्भावस्थेचे निदान केलेल्यांची टक्केवारी.

क) प्रभाव निर्देशांक (Impact Indicators) :-

- कमी वजनाच्या बालकांमध्ये घट.
- उपजत मृत्युमध्ये घट.
- मुदतपूर्व प्रसूतीमध्ये घट.
- अनुवांशिक व्यंग असलेल्या बालकांमध्ये घट.
- १००० दिवसांच्या SUW व SAM मध्ये जाणाऱ्या बालकांमध्ये घट.
- वेळेवर पुरक आहार मिळालेल्या बालकांच्या संख्येत वाढ.
- दोन प्रसूतीमधील अंतरामध्ये वाढ.

८. सदर कार्यक्रमाची अंमलबजावणी व संनियंत्रण अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, कुटुंब कल्याण, पुणे यांनी करावे. तसेच सदर कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीचा निर्देशांकनिहाय अहवाल दरमहा शासनास सादर करावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२४०१२५११२२२८९१७ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

**ANIL
MAHADEV
KUMERIYE**

Digitally signed by ANIL MAHADEV KUMERIYE
DN: c=IN, o=GOVERNMENT OF
MAHARASHTRA, ou=PUBLIC HEALTH
DEPARTMENT,
2.5.4.20=7de2c699c260e8b545f2736f6acef82
da11a2da0a65565e5bcb99995bc112fe6,
postalCode=400032, st=Maharashtra,
serialNumber=C4770170FA4EC3BAEC96D0F
A6B787BC46960639B94799F693E5F126CA6F
1AF70, cn=ANIL MAHADEV KUMERIYE
Date: 2024.01.25 15:38:28 +05'30'

(अनिल कुमेरिये)

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) सचिव, आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, निर्माण भवन, नवी दिल्ली.
- २) सचिव, नियोजन व वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई

पृष्ठ ९ पैकी ८

- ४) आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, मुंबई.
- ५) आयुक्त, महानगरपालिका, (सर्व)
- ६) संचालक (१), आरोग्य सेवा, आरोग्य सेवा आयुक्तालय मुंबई .
- ७) संचालक (२), आरोग्य सेवा, आरोग्य सेवा आयुक्तालय, पुणे.
- ८) अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, कुटुंब कल्याण, माताबाल संगोपन व शालेय आरोग्य, पुणे.
- ९) अधिष्ठता, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, (सर्व)
- १०) जिल्हाधिकारी, (सर्व)
- ११) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, (सर्व)
- १२) उपसंचालक, आरोग्य सेवा परिमंडळे (सर्व)
- १३) जिल्हा शल्य चिकित्सक, जिल्हा रुग्णालय, (सर्व)
- १४) जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
- १५) मा. मंत्री, सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, मुंबई यांचे खाजगी सचिव.
- १६) वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी, महानगरपालिका (सर्व)
- १७) कार्यकारी आरोग्य अधिकारी, बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई.
- १८) अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई/ सचिव-२, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १९) निवड नस्ती (कु.क.)

राष्ट्रीय जंतनाशक दिन

१३ फेब्रुवारी २०२४

‘जंतांचा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी राष्ट्रीय जंतनाशक दिनी 1 ते 19 वर्ष वयोगटातील सर्व मुला-मुलींना एकाच दिवशी जंतनाशक गोळी दिली जाईल. ही गोळी सर्व शासकीय, खासगी शाळा, महाविद्यालये आणि अंगणवाडी केंद्रांमध्ये सर्व मुला-मुलींना मोफत दिली जाईल.’

13 फेब्रुवारी रोजी गोळी न घेऊ शकलेल्या मुला-मुलींना 20 फेब्रुवारी रोजी गोळी दिली जाईल.

जंतांचा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी ही काळजी घ्या.

- शौचास जाऊन आल्यावर आणि जेवणा अगोदर साबणाने हात स्वच्छ धुवावेत.
- शौचालयाचा वापर करावा तसेच शौचालयाची स्वच्छता राखावी.
- चपला/बूट वापरावेत.
- सुरक्षित आणि स्वच्छ पाणी प्यावे.
- अन्न झाकून ठेवावे.
- नखे नेहमी स्वच्छ ठेवावी व नियमित कापावी.
- भाज्या, फळे आणि सॅलड सुरक्षित आणि स्वच्छ पाण्याने धुवावेत.

1 ते 19 वर्षे वयोगटातील सर्व मुला-मुलींनी जंतनाशक गोळी घ्यावी सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे आवाहन

आरोग्य विभागाची 13 फेब्रुवारीला विशेष मोहीम

पुणे- जंतामुळे बालकांमध्ये व किशोरवयीन मुला-मुलींमध्ये अॅनिमिया, पोटदुखी, उलट्या, अतिसार, मळमळ, भूक मंदावणे आदी आजारांचा धोका असल्यामुळे सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत वर्षातून दोनदा 1 ते 19 वर्षे वयोगटातील मुला-मुलींना जंतनाशक गोळी देण्याची मोहीम राबविली जाते. येत्या 13 फेब्रुवारीला ही विशेष मोहीम राबविली जाणार असून, 1 ते 19 वर्षे वयोगटातील सर्व मुला-मुलींनी या मोहिमेंतर्गत जंतनाशक गोळी घ्यावी, असे आवाहन राज्याचे आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी केले आहे.

राज्यातील आरोग्य विभाग या मोहिमेची जोरदार तयारी करत असून, वैद्यकीय अधिकारी, शिक्षक व इतर संबंधित कर्मचाऱ्यांना याविषयीचे प्रशिक्षणही देण्यात आले आहे. 13 फेब्रुवारीला गोळी न घेऊ शकणाऱ्या मुलांना 20 फेब्रुवारीला जंतनाशक गोळ्या दिल्या जाणार आहेत. राज्यभरामध्ये 13 फेब्रुवारी रोजी जवळपास 2 कोटी 80 लाख मुला-मुलींना 1,10,944 अंगणवाडी केंद्रे, 1,27,849 शाळा व महाविद्यालयांमध्ये जंतनाशक गोळी देण्यात येणार आहे. हा कार्यक्रम सार्वजनिक आरोग्य विभाग, शिक्षण विभाग आणि महिला व बाल कल्याण विभाग यांच्या समन्वयाने राज्यात राबविण्यात येणार आहे. या मोहिमेचा लाभ घ्यावा, असे आवाहन आरोग्य विभागाने केले आहे.

जंतामुळे मुलांमध्ये अॅनिमिया, पोटदुखी, उलट्या, अतिसार, मळमळ, भूक मंदावणे यासह कुपोषण, वाढ खुंटणे आदी आजारांचा मुलांना धोका असतो. त्यामुळे 1 ते 19 वयोगटातील मुलांना वर्षातून दोन वेळा जंतनाशक गोळी देणे आवश्यक आहे. आरोग्य विभागाकडून सप्टेंबर आणि फेब्रुवारी या दोन महिन्यांत जंतनाशक मोहीम राबविली जाते. यंदा 13 फेब्रुवारी रोजी ही विशेष मोहीम राबविली जात असून त्यादृष्टीने आरोग्य विभागाने नियोजन केले आहे. 1 ते 19 वयोगटातील मुलांना अर्धी ते एक गोळी खायला किंवा पाण्यात विरघळून दिली जाते. या मोहिमेच्या यशस्वी

अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली जिल्ह्यांत बैठकही घेतली जाणार आहे.

जंतनाशक मोहिमेमध्ये 1 ते 2 वर्षे वयोगटातील बालकांना 200 मि.ग्रॅ. अल्बेंडाझोलची गोळी पावडर करून पाण्यात विरघळून देण्यात येते. 2 ते 3 वर्षे वयोगटातील बालकांना 400 मि.ग्रॅ. गोळी पावडर करून व पाण्यात विरघळून देण्यात येते. 3 ते 6 वर्षे वयोगटाच्या बालकांना 400 मि.ग्रॅ. गोळी चावून खाण्यास किंवा पावडर करून पाण्यात विरघळून देण्यात येते. 6 ते 19 वर्षे वयाच्या मुला-मुलींना 400 मि.ग्रॅ. गोळी चावून खाण्यास देण्यात येते. वर्षातून दोन वेळा ही गोळी घ्यायला हवी. या मोहिमेत सर्वांनी सहभागी होऊन ही मोहीम यशस्वी करावी, असे आवाहन सार्वजनिक आरोग्य विभागाने केले आहे.

या मोहिमेविषयी काही शंका असल्यास आरोग्य सल्ला व मार्गदर्शन केंद्राच्या टोल फ्री क्रमांक 104 वर नागरिक संपर्क करू शकतात किंवा गरज भासल्यास तातडीच्या वैद्यकीय सेवेअंतर्गत कार्यरत रुग्णवाहिका सेवेच्या टोल फ्री क्रमांक 108 वर संपर्क करून रुग्णवाहिका मागवू शकतात.

शासकीय रुग्णालयात मिळते मोफत गोळी

अल्बेंडाझोल ही गोळी मोहिमेच्या दिवशी मोफत दिली जाते. तसेच आरोग्य उपकेंद्र, प्राथमिक आरोग्य केंद्र, ग्रामीण रुग्णालय, उपजिल्हा रुग्णालय, जिल्हा रुग्णालय यासोबतच अंगणवाडी, शाळा, महाविद्यालयांतही या गोळ्या मोफत उपलब्ध करून दिल्या जाणार आहेत. जंतसंसर्गाच्या प्रतिबंधासाठी दिली जाणारी ही जंतनाशक गोळी पूर्णपणे सुरक्षित आहे आणि मोठ्या प्रमाणावर जंतनाशक कार्यक्रमांसाठी वापरण्यासाठी जागतिक आरोग्य संघटनेद्वारे प्रमाणित करण्यात आलेली आहे.

कविता

एड्सचे वास्तव

उगम एड्सच्या आजाराचा
चमत्कारीक लक्षणांचा
प्रतिबंधक शक्तीचा आभाव
संधीसाधू जंतूंचा प्रभाव

मर्यादित समलिंगीपुरता
नसेतूनी मादक द्रव्ये घेता
दूषित सुईच्या वापराने
बाधित रक्त संक्रमणाने

प्रसार लैंगिक होई अनोखा
स्वैराचाराशी असता सलोखा
एकनिष्ठ पती-पत्नींना धोका
नवजाता संसर्गाचा फटका

सर्वच मानवजाती धोक्यात
कमावते बहू गळती हात
सर्व देश, धर्म समान
धरेवरी मृत्यूचे थैमान

प्रसार सुरु लक्षणांच्या आधी
नाही लस वा प्रभावी औषधी

ए. आर. टी. औषधांचा मारा
मरणासि जरा थोपविणारा

होता विषाणू संसर्ग एकदा
बाधित व्यक्ति बाधित सदा
दुबलिता करी जगणे अशाश्वत
आज वा उधा मृत्यू निश्चित

सुरक्षितता लैंगिक आचरणाची
तसेच रक्ताच्या अन् संक्रमणाची
सुटका हो बाहेरख्यालातुनि
मुक्ती हो तशीच व्यसनांमधुनि

खात्री निर्जंतुकीकरणाची
नुरे मग भीति संसर्गाची
हक्क जपण्या एड्स बाधितांचा
मार्ग जनजागृती नि कायधाचा

पुरवू सुयोग्य आरोग्यरक्षण
थोपवू दुराव्याचे आचरण
करू प्रत्येका आरोग्य शिक्षित
बनवू जगता एड्स विरहीत

कवयित्री

डॉ आशा प्रतिनिधि

कविता

आरोग्याचा संदेश

आहो आहो दादा, ताई, मामा,
काका, काकू थांबा थोड, थांबा थोड...

महत्वाचा आणला आहे आम्ही संदेश...
ज्या मुळे सुखी होईल तुमचे जीवन...

असेल तुमच्या मनात चिंता, भीती, ताण...
दूर करेल टोल फ्री-१४४१६ हा फोन नंबर...

करा फोन व विचारा समस्यांची अडचण...
अनुभवी समुपदेशक करतील समुपदेशन...

वेळ देतील तुमच्या समस्यां ऐकण्यास...
समस्या मुक्त होईपर्यंत राहतील संपर्कित...

महाराष्ट्र आरोग्य विभागाने दिली हाक... सुखी
आरोग्यमय ठेवण्याचा घेतलाय ध्यास...

कवी

श्री. राहुल दिलीप वाव्हळे
मनोविकृती सामाजिक कार्यकर्ता,
जिल्हा रुग्णालय, बीड.

तंबाखू मुक्त आरोग्य संपन्न शाळा कार्यक्रम अंतर्गत राष्ट्रीय बाल परिषद

मुंबई - सलाम मुंबई फाउंडेशन आणि अंबुजा एज्युकेशनल इन्स्टिट्यूट यांच्या संयुक्त विद्यमाने आणि आरोग्य विभाग व शिक्षण विभाग यांच्या सहकार्याने दि. 6 फेब्रुवारी 2024 रोजी राष्ट्रीय बाल परिषदेचे आयोजन करण्यात आले होते. मा. धीरज कुमार, आयुक्त, आरोग्य सेवा तथा अभियान संचालक, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान यांच्या मार्गदर्शनाखाली ही बाल परिषद घेण्यात आली. या राष्ट्रीय बाल परिषदेमध्ये विद्यार्थी, शिक्षक आणि इतर मान्यवरांनी सहभाग घेतला. पूजा गुप्ता, राष्ट्रीय सल्लागार, राष्ट्रीय तंबाखू नियंत्रण कार्यक्रम,

भारत सरकार, दिल्ली, डॉ. विजय बाविस्कर, सहसंचालक, आरोग्य विभाग, देविदास कुलाळ, सहसंचालक, शिक्षण विभाग, डॉ. सरिता हजारे, उपसंचालक, आरोग्य विभाग, मा. डॉ. उपेंद्र धोटे, उपसंचालक, आरोग्य विभाग, मध्यप्रदेश, डॉ. संतोष जाधव, कार्यक्रम अधिकारी, आकाशवाणी, मुंबई, डॉ. दिनेश सुतार, सहाय्यक संचालक, आरोग्य विभाग, किशोर गांगुर्डे, कार्यक्रम अधिकारी, तृप्ती वाळके, आरोग्य विभाग यांनी बाल परिषदेमधील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

‘स्पर्श’ कुष्ठरोग जनजागृती अभियान लोकसहभागाद्वारे यशस्वी करावे

– सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे आवाहन

• पुणे - सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत कुष्ठरोग निर्मूलनासाठी येत्या 30 जानेवारी ते 13 फेब्रुवारी या कालावधीत ‘स्पर्श’ कुष्ठरोग जनजागृती अभियान राबविण्यात येणार असून, ग्रामीण व दुर्गम भागातील लोकसहभाग वाढवून हे अभियान यशस्वी करावे, असे आवाहन सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या वतीने करण्यात आले आहे. ‘कलंक कुष्ठरोगाचा मिटवू या, सन्मानाने स्वीकार करू या’ असे या वर्षी राबविण्यात येणाऱ्या ‘स्पर्श’ कुष्ठरोग जनजागृती अभियानाचे घोषवाक्य आहे.

सार्वजनिक आरोग्य विभागाची ‘स्पर्श’ कुष्ठरोग अभियानासाठीची राज्य माध्यम जनजागृती समितीची बैठक बुधवारी दृकश्राव्य माध्यमाद्वारे पार पडली. यावेळी राज्य क्षयरोग व कुष्ठरोग सहसंचालक डॉ. सुनिता गोल्ट्हाईत, राज्य क्षयरोग व कुष्ठरोग उपसंचालक डॉ. संदीप सांगळे, राज्य

आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभागाचे उपसंचालक डॉ. कैलास बाविस्कर, बॉम्बे लेप्रसी प्रोजेक्टचे संचालक डॉ. विवेक पै, अलर्ट इंडियाचे मुख्य कार्यकारी एन्टोनी सामी, महाराष्ट्र कुष्ठ पीडित संघटनेचे अध्यक्ष अशोक आंबेकर, असोसिएशन ऑफ लेप्रसी अफेक्टेड पीपलच्या माया रनावरे, आकाशवाणी, मुंबई चे प्रफुल्ल तांबे तसेच विभागाचे अधिकारी बैठकीला उपस्थित होते.

राज्यातील ग्रामीण व दुर्गम भागात तसेच ज्या जिल्ह्यात कुष्ठरोग झालेल्या रुग्णांचे प्रमाण जास्त आहे त्या जिल्ह्यांवर या अभियानात अधिक लक्ष देण्यात येणार आहे. शालेय विद्यार्थ्यांची तपासणी करून त्यांचा या अभियानात अधिकाधिक सहभाग वाढवून प्रोत्साहन देण्यात येणार आहे.

तुम्हाला माहित आहे का ?

कुष्ठरोग केवळ एका जीवाणूमुळे होतो

- कुष्ठरोग हा शाप नाही
- तो वंशपरंपरागत होत नाही, म्हणजे एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीमध्ये प्रसारित होत नाही

कुष्ठरोग पीडित व्यक्ती इतर कोणत्याही व्यक्तीसारखे सामान्य आणि सन्मानाने जीवन जगू शकतो
चला... सोबत पाऊल उचलू या, कुष्ठरोग मुक्त भारत बनवू या !

सर्व शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये कुष्ठरोगावर मोफत उपचार उपलब्ध आहेत.

आरोग्य मंत्र्यांकडून सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत पुरविल्या जाणाऱ्या आरोग्य सेवांचा आढावा

पुणे - सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत राज्यातील जनतेला पुरविल्या जाणाऱ्या विविध आरोग्य सेवांचा तसेच विभागातील पद भरती प्रक्रियेचा आढावा राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी आज (दि. 12 फेब्रुवारी) घेतला.

आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. सावंत यांनी आज एकश्राव्य माध्यमातून आरोग्य विभागाच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांसह बैठक घेऊन आरोग्य सेवांचा आढावा घेतला. राज्य आरोग्य सेवा आयुक्त तथा राष्ट्रीय आरोग्य अभियान संचालक धीरज कुमार यांनी आरोग्य विभागामार्फत देण्यात येणाऱ्या आरोग्य सेवांची तसेच विभागातील पद भरती प्रक्रियेची संदर्भात सादरीकरण करून माहिती दिली. आरोग्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव मिलिंद म्हैसकर, विभागीय उपसंचालक, सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा शल्य चिकित्सक, वरिष्ठ अधिकारी बैठकीला उपस्थित होते.

आरोग्य विभागातील क आणि ड संवर्ग तसेच वैद्यकीय अधिकारी गट अ पद भरतीची प्रक्रिया सध्या चालू आहे. भरती प्रक्रिया ठरवून दिलेल्या नियमानुसारच करावी.

त्यात कोणत्याही प्रकारची तडजोड किंवा ढिसाळपणा सहन करणार नाही. यापुढे पद भरती प्रक्रियेविषयी काही तक्रार आल्यास आणि त्यात तथ्य आढळल्यास कठोर करण्याचे आदेश प्रा. डॉ. सावंत यांनी यावेळी दिले.

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, हिंदुदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना, राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमांचा डॉ. सावंत यांनी आढावा घेतला. माता आणि भगिनींसाठी राज्यात राबविण्यात आलेल्या माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित, बालकांच्या आरोग्यासाठी राबविण्यात आलेल्या जागरूक पालक, सुदृढ बालक, पुरुषांच्या आरोग्यासाठी राबविण्यात आलेल्या निरोगी आरोग्य तरुणाईचे, वैभव महाराष्ट्राचे या अभियानांचा पाठपुरावा घ्यावा तसेच या अभियानाची अधिकृत आणि वयोगटानुसार सविस्तर माहिती सादर करावी, असे आदेशही त्यांनी दिले. राज्यात 700 आपला दवाखाना स्थापन करण्याचे विभागाचे लक्ष्य असून आतापर्यंत 347 आपला दवाखान्यांची स्थापना करण्यात आली आहे. उर्वरित लक्ष्य पूर्ण करण्यासाठी वेगाने पावले उचलावीत, असे निर्देशही त्यांनी यावेळी प्रशासनाला दिले.

प्रजासत्ताक दिन-2024 सार्वजनिक आरोग्य विभागाचा चित्ररथ

75 व्या प्रजासत्ताक दिनाच्या निमित्ताने शिवाजी पार्क मुंबई येथे शासकीय कार्यक्रमांमध्ये सार्वजनिक आरोग्य विभागाचा 'माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित' व सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे कार्य या चित्ररथाचे माननीय राज्यपाल रमेश बैस, माननीय मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, व इतर मान्यवर यांच्या उपस्थितीत सादरीकरण झाले.

हे सादरीकरण माननीय प्रा. डॉ. तानाजी सावंत, आरोग्य मंत्री यांच्या संकल्पनेतून व अपर मुख्य सचिव मा.मिलिंद म्हैसकर, सचिव, आरोग्य 2, मा. नवीन सोना व आरोग्य सेवा आयुक्त मा.धीरज कुमार यांच्या मार्गदर्शनाखाली राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, राजशिष्टाचार विभाग व माहिती जनसंपर्क विभाग यांच्या मार्गदर्शनाखाली उत्कृष्ट सादरीकरण केले

राष्ट्रीय क्षयरोग दुरिकरण कार्यक्रम

18 वर्षावरील बीसीजी लसीकरण अभियानाचे उद्घाटन व प्रशिक्षण कार्यशाळा

सन 2025 पर्यंत टीबी दुरिकरणाचा उद्देश ठेवून राष्ट्रीय क्षयरोग दुरिकरण कार्यक्रम (NTEP) हा नेहमीच बहुउद्देशीय आणि बहुक्षेत्रीय उपक्रमांना बळकटी देत आहे. यामध्ये प्रामुख्याने गावपातळीवरून अंमलबजावणी होणारा कार्यक्रम टीबी मुक्त ग्रामपंचायत अभियान, "प्रधानमंत्री टीबी मुक्त भारत अभियान," यांचा समावेश होतो. या विद्यमान कार्यक्रमांमुळे राज्यामध्ये क्षयरोगाचे प्रसारण बऱ्याच प्रमाणात कमी करण्याकरिता विविध उपक्रम राबविण्यात येत आहेत. तसेच याच धर्तीवर आता 18 वर्षावरील बीसीजी लसिकरणाची मोहीम राज्यभर राबविली जाणार आहे. या अभियानाचे उद्घाटन मा. डॉ. नितीन अंबाडेकर, अतिरिक्त संचालक आरोग्य सेवा यांनी केले त्यावेळी त्यांनी बीसीजी लसिकरण सन 1962 पासून चालू आहे. त्याचे खूप रिसर्च झालेले आहेत. ती इतर आजारासाठी देखील प्रभावी आहे. बीसीजी लसिकरणाच्या प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी सर्व खाजगी आणि शासकीय यंत्रणेने एकत्र येण्यासाठी त्यांनी आवाहन केले.

या अभियानाच्या परिणामांची चर्चा करताना डॉ. संजय मत्तू, सेंट्रल टीबी डिविजन, न्यू दिल्ली यांनी टीबीची जनजागृतीचे महत्त्व समजावून सांगितले. त्यांनी भारतामधील महाराष्ट्राची स्थिती सांगताना सांगितले की "महाराष्ट्र" एक अग्रेसर राज्य आहे, तसेच ते इतर राज्यांच्या तुलनेत मोठे राज्य आहे, त्यामुळे आव्हाने जास्त आहेत. तरीही एकत्र मिळून कार्यक्रमाची अंमलबजावणी केल्यास निश्चितच चांगले परिणाम मिळतील, हे मत व्यक्त केले.

डॉ. सुनिता गोल्हाईत, सहसंचालक, आरोग्य सेवा यांनी या 18 वर्षावरील बीसीजी लसिकरणाची पूर्ण राज्यात राबविण्याची घोषणा केली. त्यामध्ये जिल्ह्यासहित, महानगरपालिका, मुंबई यांचा समावेश आहे. त्यांनी या लसिकरणाचा उद्देश टीबी आजार सन 2025 पर्यंत नियंत्रित करण्याच्या दृष्टीने राज्याची ही आपली वाटचाल असल्याचे सांगितले.

डॉ. संदीप सांगळे, उपसंचालक आरोग्य सेवा यांनी त्यांच्या सादरीकरणतून टीबीची जगाच्या तुलनेत भारताची

सद्यस्थिती आणि महाराष्ट्राची टीबीच्या आजाराची स्थिती मांडली. यातून टीबी प्रसाराचा रेट सन 2021 आणि 2022 च्या तुलनेत कमी झाल्याचे निदर्शनास आले. तसेच जागतिक आरोग्य संघटनेचे सल्लागार डॉ. अनिरुद्ध कडू यांनी भारत सरकारने गठित केलेल्या टीबी लस समितीच्या मते लक्ष्यगट कोण असू शकतात यावर उपस्थितांना अवगत केले. त्यामध्ये 18 वर्षांच्यावर सहा लक्ष्यगट नमूद करण्यात आले अतिसंवेदनशील / असुरक्षित गट यांना बीसीजी लसिकरण फायदेशीर ठरू शकते, तसेच पूर्वीच्या क्षयरोगाचा इतिहास असलेल्या व्यक्ती, क्षयरोगाच्या रुग्णांचा संपर्क असलेल्या व्यक्ती, BMI कमी असलेल्या व्यक्ती, 60 वर्षे वय असलेल्या व्यक्ती, तंबाखू आणि मधुमेहाचा इतिहास असलेल्या व्यक्ती यांचा समावेश असल्याचे नमूद केले. डॉ. गोविंद चौधरी, उपसंचालक राज्य कुटुंब कल्याण यांनी सर्वांनी एकत्र येऊन लसिकरणासाठी सर्व्हे, मायक्रो प्लॅनिंगवर उपस्थितांना मार्गदर्शन केले. या कार्यशाळेसाठी डॉ. अमित लोखंडे यूएनडीपी, डॉ. कैलास बाविस्कर, उपसंचालक आय ई सी कक्ष, डॉ. चारुता गोखले, सल्लागार सेंट्रल टीबी डिविजन, डॉ. शिंपी जागतिक आरोग्य संघटना, डॉ. राजीव कुमार आणि डॉ. चेतन खाडे, जागतिक आरोग्य संघटना, सर्व जिल्ह्यातून जिल्हा टीबी अधिकारी व शहर क्षयरोग अधिकारी, लसिकरण अधिकारी या प्रशिक्षणाकरिता उपस्थित होते. 18 वर्षावरील बीसीजी लसिकरणाचे अभियान मार्च 2024 पासून राज्यभर राबविले जाणार आहे.

सुरक्षित संस्थात्मक प्रसूतीसाठी शासनाचा पुढाकार माहेरघर योजना सर्व आदिवासी क्षेत्रात राबिविण्यास सुरुवात

पुणे - राज्यात आदिवासी भागांमध्ये अनेक ठिकाणी डोंगराळ भाग असून दळणवळणाकरिता अवघड रस्ते आहेत. या ठिकाणी दूरध्वनी संपर्कचाही अभाव असतो. या व अशा अनेक कारणांमुळे बाळंतपणासाठी गरोदर मातेस प्राथमिक आरोग्य केंद्रात वेळेत पोहचण्यास अडचण निर्माण होत असते. परिणामी आदिवासी भागांत मातामृत्यू व बालमृत्यूचे प्रमाणात वाढ होते. माता मृत्यू व बालमृत्यूचे प्रमाण कमी करण्याच्या उद्देशाने राज्यातील आदिवासी व दुर्गम भागात माहेरघर योजना सन 2011-12 पासून कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या सूचनेनुसार या योजनेमध्ये देण्यात येणाऱ्या सुविधा व कालावधी याच्या व्याप्तीमध्ये बदल करण्यात आलेले आहेत.

माहेरघर योजनेचे उद्दिष्ट हे सुरक्षित व वैद्यकीय संस्थांमध्ये बाळंतपण निश्चित करण्यासाठी गरोदर मातेला व तिच्या लहान बालकास निवासाची सोय, वैद्यकीय सुविधा व उपचार उपलब्ध करून देणे हे आहे. माहेरघरामध्ये गरोदर मातेस तिच्या संभाव्य प्रसूतीच्या आधी तीन दिवस दाखल करून योग्य ती राहण्याची सोय, आहाराची व्यवस्था, वैद्यकीय तपासणी, बाळंतपणाचा सल्ला, उपचार व संदर्भ सेवा देण्यात येतात.

सन 2023-24 मध्ये राज्यातील 9 जिल्ह्यांतील गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली, नंदूरबार, नाशिक, अमरावती, यवतमाळ, नांदेड, पालघर) एकूण 90 प्राथमिक आरोग्य केंद्रात माहेरघर बांधण्यात आलेले होते. 39 व्या राष्ट्रीय आरोग्य अभियानच्या कार्यकारी समिती च्या ऑगस्ट 2023 च्या बैठकीमध्ये देण्यात आलेल्या सूचनेनुसार, माहेरघर ही योजना नवसंजीवनी कार्यक्षेत्रातील सर्व 16 जिल्हे जेथे आरोग्य संस्थांच्या कार्यक्षेत्रात घरी प्रसूती होतात, जेथे दळणवळणाची साधने नाहीत, अति दुर्गम व ज्या भागात पावसाळ्याच्या दिवसात संपर्क तुटतो अशा ठिकाणी

राबविण्यास मान्यता देण्यात आलेली आहे. तथापि आता आदिवासी क्षेत्रातील सर्व आरोग्य संस्थेमध्ये, उपलब्ध जागा/खाटा व मनुष्यबळ वापरून ह्या योजनेअंतर्गत गरजू मातांना माहेरघर सुविधा (आहार, बुडीत मजुरी व संदर्भ सेवा इ.) देता येतील, जेणेकरून कोणत्याही गरोदर मातेची प्रसूती घरी किंवा रस्त्यात न होता आरोग्य संस्थेमध्ये होईल.

याशिवाय योजनेमध्ये देण्यात येणाऱ्या सुविधा व कालावधी याच्या व्याप्तीमध्ये खालीलप्रमाणे बदल करण्यात आलेले आहेत,-

- **गर्भवती महिला व तिच्या सोबत येणाऱ्या 2 नातेवाईकस राहण्याचा कालावधी:** गर्भवती महिलेस व तिच्यासोबत येणाऱ्या 2 नातेवाईकस अंदाजे सरासरी 7 दिवसापर्यंत माहेरघर सेवा उपलब्ध करून देण्यात येत आहेत. आवश्यकतेनुसार सदर कालावधी जितके दिवस गर्भवती महिला प्रसूत होत नाही तोपर्यंत वाढविण्यात येईल. माहेरघरमध्ये गर्भवती महिला व तिच्या सोबत येणाऱ्या 2 नातेवाईकास (1 बालक व 1 Birth Companion) राहण्याच्या अधिकतम कालावधीकरिता कोणतीही अट ठेवण्यात आलेली नाही.
- **गर्भवती महिलेस बुडीत मजुरी:** गर्भवती महिला आरोग्य संस्थेत आणल्यापासून, तिला प्रसूतीपश्चात रुग्णालयातून सुट्टी मिळेपर्यंतच्या एकूण कालावधीसाठी बुडीत मजुरी रु.300 प्रति दिवस प्रति महिला याप्रमाणे देण्यात येत आहे.
- **जेवणाची सुविधा:** गर्भवती महिलेस व तिच्या सोबत येणाऱ्या 2 व्यक्तींकरिता जेवणाची सोय करण्यात येत आहे
- माहेरघर देखभालीचा खर्च व अटेंडेंट (Care Taker) खर्च देखील शासनामार्फत करण्यात येत आहे.

- माहेरघर योजनेसाठी निवडलेल्या आरोग्य संस्थांसाठी सामायिक मार्गदर्शक सूचना 16 आदिवासी बहुल जिल्ह्यातील आरोग्य यंत्रणेला कळविण्यात आलेल्या असून त्यांनी या योजनेसाठी पात्र लाभार्थ्यांच्या यादीनुसार कृती आराखडा बनवला असून त्याद्वारे, संबंधित पात्र गरोदर महिलेस आरोग्य यंत्रणेमार्फत संपर्क साधून तिची सुरक्षित व संस्थात्मक प्रसूती निश्चित करण्यात येत आहे. यामुळे आदिवासी क्षेत्रातील गरोदरचे मातांचे व बालकांचे

आरोग्य सुधारून, त्या क्षेत्रातील माता मृत्यू, उपजत मृत्यू व नवजात मृत्यूच्या प्रमाणात घट होईल. याकरिता सर्व आदिवासी क्षेत्रातील नागरिकांनी आपल्या जवळच्या आरोग्य संस्थेशी संपर्क करून अधिक माहिती घ्यावी व योजनेचा लाभ घ्यावा असे आवाहन आरोग्य विभाग तर्फे करण्यात येत आहे.

क्षयरोग मुक्त पंचायत अभियांतर्गत यशदा येथे राज्यस्तरीय कार्यशाळेचे आयोजन

पुणे, दि. 23 : आरोग्य विभाग व पंचायत राज विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'क्षयरोग मुक्त भारत' या अभियानांतर्गत सुरू असलेल्या 'क्षयरोग मुक्त पंचायत' या क्षयरोग दुरीकरण कार्यक्रमांतर्गत यशदा येथे आयोजित राज्यस्तरीय कार्यशाळेचे उद्घाटन क्षयरोग विभागाचे उपमहासंचालक डॉ. माथूर यांच्या हस्ते करण्यात आले.

यावेळी पंचायत राज महाराष्ट्र राज्य यांनी पंचायत राज विभागाचे अतिरिक्त उपमहासंचालक तथा संचालक आनंद भंडारी, यशदाचे अतिरिक्त महासंचालक डॉ. मल्लिनाथ कलशेट्टी, राष्ट्रीय ग्रामीण विकास यंत्रणाचे सहसंचालक डॉ. सुनीता गोलाईत, आरोग्यसेवा कुष्ठ व क्षयरोग सहसंचालक डॉ. क्षितिज खापर्डे, जागतिक आरोग्य संघटनेचे आशिष जैन, डॉ. शंकर दाबकेकर, राजेश खनके, उपसंचालक डॉ. कैलास बाविस्कर, सहायक संचालक डॉ. रामजी आडकेकर व डॉ. दिगंबर कानगुले आदी उपस्थित होते. या कार्यशाळेत श्री.भंडारी यांनी पंचायत राज विभागाच्या सहभागाबद्दल

मार्गदर्शन केले.

श्री. कलशेट्टी यांनी 'शाश्वत विकास ध्येय व निरोगी पंचायत' या विषयावर मार्गदर्शन केले आणि सर्वांना क्षयरोग मुक्त पंचायतीची शपथ दिली. तसेच श्री. खनके यांनी ग्राम पंचायत डेव्हलपमेंट प्लॅन बाबत मार्गदर्शन केले. या कार्यशाळेत क्षयरोग मुक्त गावासाठी पंचायतची भूमिका, क्षयरोग मुक्त पंचायतसाठी आवश्यक बाबी, सर्टिफिकेशन प्रोसेस, ग्रामपंचायत विकास आराखड्यात क्षयरोग मुक्त बाबींचा समावेश, क्षयरोग मुक्त पंचायत साठी आराखडा, निरोगी गाव या विषयावर इतर तज्ज्ञांनी मार्गदर्शन केले.

या कार्यशाळेसाठी राज्यभरातील प्राचार्य, ग्राम पंचायत प्रशिक्षण केंद्र, उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत), जिल्हा क्षयरोग अधिकारी व निवडक गट विकास अधिकारी, आरोग्य विभाग व पंचायत राज विभागाचे अधिकारी उपस्थित होते.

सोलापूरच्या जिल्हा आणि महिला रुग्णालयाला आरोग्य मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांची भेट

सोलापूर येथे नव्याने उभारण्यात येत असलेल्या जिल्हा रुग्णालय आणि स्वतंत्र महिला रुग्णालयाची आरोग्य मंत्री डॉ.तानाजी सावंत यांनी पाहणी केली. रुग्णालयातील महत्वाच्या विभागांच्या इमारतींना भेट देऊन सविस्तर रुग्णालयाचा आढावा घेतला. यावेळी रुग्णालयाच्या बांधकामाच्या आणि विविध सुविधांच्या बाबतीत कुठलीही त्रुटी राहू नये म्हणून संबंधित विभागातील अधिकाऱ्यांशी चर्चा करण्यासाठी येत्या बुधवारी मुंबईत बैठकीचे आयोजनही करण्यात आले आहे.

राज्यातील नागरिकांना आरोग्याच्या दृष्टीने पायाभूत सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात यासाठी महायुती सरकार कायमच सकारात्मक राहिले आहे असे ते म्हणाले. सोलापूर शहर आणि जिल्ह्यातील नागरिकांना त्यांच्या आरोग्य विषयक गरजांची पूर्तता व्हावी व दर्जेदार सेवा मिळावी यासाठी जिल्हा रुग्णालय आणि स्वतंत्र महिला रुग्णालय या दोन्ही रुग्णालयांची उभारणी करण्यात आली आहे. फेब्रुवारी महिन्याच्या अखेरपर्यंत या रुग्णालयाचे उर्वरित काम पूर्ण करून हे रुग्णालय लोकांच्या सेवेसाठी सुरु करण्याचा आपला प्रयत्न आहे असेही त्यांनी स्पष्ट केले.

महिलांच्या आरोग्य विषयक समस्या सोडवण्यासाठी आपला विभाग प्राधान्याने कार्य करत आहे. राज्यातील महिलांचे आरोग्य सुदृढ व्हावे यासाठी आपण राज्यात महिलांसाठी स्वतंत्र रुग्णालये उभारत असून, या पुढेही राज्यातील महिलांच्या आरोग्यासाठी आवश्यक त्या उपाय योजना आपण प्राध्याप्याने राबवणार आहोत असा मनोदय त्यांनी व्यक्त केला

आरोग्य व कुटुंब
कल्याण मंत्रालय
भारत सरकार

सुजाण व कर्तव्यदक्ष व्हा!
आपल्या बालकाचे संपूर्ण
लसीकरण करून घ्या!

राष्ट्रीय पल्स पोलिओ लसीकरण मोहीम 2024

दोन थेंब प्रत्येक वेळी पोलिओवर विजय दरेवेळी

राष्ट्रीय
पल्स पोलिओ
लसीकरण मोहीम
रविवार
3 मार्च 2024

5 वर्षांच्यातील प्रत्येक बालकाला

पोलिओचा डोस मिळेल याची खात्री करा

भारत पोलिओमुक्त आहे. परंतु काही देशांमध्ये पोलिओ अजूनही असल्याने तो पुन्हा परत येऊ शकतो. आपल्या बालकाच्या संपूर्ण सुरक्षिततेची खात्री करून घ्या. पोलिओचा डोस प्रत्येक वेळी द्या. पोलिओवर मात करण्यासाठी देशाला मदत करा.

अधिक माहितीकरीता आशा / ए.एन.एम. / अंगणवाडी कार्यकर्त्यांशी संपर्क साधा

पोलिओ दिवस राज्यातील सर्व जिल्हा व म. न.पा. मध्ये साजरा केला जाईल.

राष्ट्रीय आरोग्य अभियान
महाराष्ट्र

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

[f /MahaArogyaECBureau](#) [@MahaHealthIEC](#) [/mahahealthiec](#) [/MahaHealthIEC](#)

लेखकांना विनंती

वाचकांचे मनोगत हे सदर लवकरच सुरु करीत आहोत,
तरी लेखांविषयी आपल्या प्रतिक्रिया व अभिप्राय ई-मेल आयडीवर अवश्य कळवावा.
e-mail: arogyapatrikamh@gmail.com

- महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिकेत आरोग्यासंबंधीच्या विषयांवर लेख, कविता, यशकथा इत्यादी साहित्य प्रकाशित केले जाते.
- साहित्य अप्रकाशित असावे. लेख मुख्य संपादक तथा उपसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.ब्युरो) राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन इमारत, आरोग्य भवन, विश्रांतवाडी पोलिस स्टेशनसमोर, येरवडा, पुणे 411006 या पत्त्यावर पाठवावेत. साहित्य प्रकाशित झाल्यावर अंक लेखकाला भेट दिला जातो. लेखकांनी स्वतःचा पूर्ण पत्ता दूरध्वनी किंवा भ्रमणध्वनी क्रमांक व ईमेल आयडी लिहावा.
- केवळ पुस्तकी ज्ञानापेक्षा क्षेत्र अनुभवांवरील साहित्याला प्राधान्य देण्यात येते. फक्त मराठी भाषेतील मजकूर प्रसिद्ध होतो.
- लेख/साहित्य प्राप्त झाल्यावर निवड समितीच्या मान्यतेने साहित्याची निवड केली जाते. अस्वीकृत साहित्य परत पाठविणे शक्य होत नाही. आपले लेख कागदाच्या एका बाजूस सुवाच्च अक्षरात लिहून किंवा टंकलिखित करून पाठवावेत. शब्द संख्या 700 ते 800 असावी.
- अपेक्षित महिन्यापूर्वी किमान दोन महिने अगोदर संबंधित लेख या कार्यालयास प्राप्त झाल्यास छपाईचे योग्य काम योग्य वेळेत पूर्ण होऊ शकते. पुढील 3 महिन्यांसाठीचे विषय पुढे दिले आहेत.

आरोग्य पत्रिकेसाठी पुढील महिन्यांसाठीचे विषय

मार्च २०२४

- ८ मार्च जागतिक महिला दिन व धूम्रपान विरोधी दिन
- ९ मार्च जागतिक मूत्रपिंड दिन
- १० मार्च गर्भधारणेतील मधुमेह जागरूकता दिवस
- १२ ते १८ मार्च जागतिक काचबिंदू सप्ताह
- १६ मार्च गोवर लसीकरण दिन
- मार्च महिन्यातील दुसरा गुरुवार - जागतिक मूत्रपिंड दिन
- २० मार्च जागतिक मौखिक आरोग्य दिन
- २१ मार्च जागतिक डारुन सिंड्रोम दिन
- २२ मार्च जागतिक जल दिन
- २३ मार्च जागतिक हवामान दिन
- २४ मार्च जागतिक क्षयरोग दिन

एप्रिल २०२४

- १ ते ७ एप्रिल अंधत्व प्रतिबंध सप्ताह
- २ एप्रिल जागतिक अँटीझम जनजागृती दिन
- ७ एप्रिल जागतिक आरोग्य दिन
- ११ एप्रिल जागतिक सुरक्षित मातृत्व दिन
- १४ एप्रिल आयुष्यमान भारत-आरोग्यवर्धिनी केंद्र दिन
- १७ एप्रिल जागतिक हेमोफिलीया दिन

एप्रिल २०२४

- १९ एप्रिल जागतिक यकृत दिन
- २२ एप्रिल पृथ्वी दिन
- २४ ते ३० एप्रिल जागतिक लसीकरण सप्ताह
- २५ एप्रिल जागतिक हिवताप दिन

मे २०२३

- १ मे जागतिक कामगार दिन
- ३ मे जागतिक दमा दिन
- ५ मे जागतिक प्रसविका दिन
- ८ मे जागतिक रेडक्रॉस दिन व जागतिक थॅलेसेमिया मातृदिन
- १० मे जागतिक परिचारिका दिन व जागतिक दीर्घकालीन थकवा जागरूकता दिवस
- १४ मे जागतिक उच्च रक्तदाब दिन
- १५ मे जागतिक कुटुंब दिन
- १६ मे राष्ट्रीय डेंग्यू दिन
- १९ मे जागतिक फॅमिली डॉक्टर दिन
- २५ मे जागतिक मल्टीपल स्वलेरोसिस दिन
- २८ मे आंतरराष्ट्रीय महिला आरोग्य दिन व मासिक पाळी स्वच्छता
- २८ मे ते ८ जून अतिसार नियंत्रण पंधरवडा
- ३१ मे जागतिक तंबाखू विरोधी दिन

वर्गणीदारांसाठी हा बदल अवश्य लक्षात ठेवावा

- वर्गणीदाराने आपला संपूर्ण पत्ता, ईमेल आयडी व संपर्कासाठी दूरध्वनी किंवा भ्रमणध्वनी क्रमांक सुवाच्च अक्षरात, पिनकोडसह पाठवावा. सोबत अपूर्ण पत्ता असल्यास आरोग्य पत्रिका न मिळाल्यास हे कार्यालय जबाबदार राहणार नाही.
- महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिकेची वर्गणी पाठविताना यापूर्वी आपण घनादेश पाठवीत होतात. आता त्यात बदल झाला असून केवळ मनीऑर्डरने वर्गणी खालील नावे पाठविण्यात यावी अथवा ती कार्यालयात रोखीने स्वीकारली जाईल.
- प्रशासकीय अधिकारी, राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन इमारत, आरोग्य भवन, विश्रांतवाडी पोलिस स्टेशनसमोर, येरवडा, पुणे 410006.

पत्र व्यवहारासाठी पत्ता

(या अंकातील सर्व मते लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक मंडळ व शासन सहमत असतीलच असे नाही. तसेच लेखातील विषयाबाबत अधिक माहितीसाठी कृपया लेखकांशी संपर्क

मुख्य संपादक, महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका तथा उपसंचालक आरोग्य सेवा, राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, परिवर्तन, आरोग्य भवन परिसर, विश्रांतवाडी पोलीस स्टेशन

सार्वजनिक आरोग्य विभागाची 19 फेब्रुवारी ते 4 मार्च दरम्यान विशेष मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया मोहीम

पंधरवड्यात 1 लाख शस्त्रक्रिया करण्याचे लक्ष्य

पुणे - राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या संकल्पनेतून राष्ट्रीय अंधत्व व दृष्टी क्षीणता नियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत दि. 19 फेब्रुवारी ते 4 मार्च 2024 दरम्यान राज्यभरात विशेष मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया मोहीम राबविण्यात येणार असून, या कालावधीत 1

लाख मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया करण्याचे

उद्दिष्ट आरोग्य विभागाने ठेवले

आहे. शासकीय रुग्णालय,

मान्यता प्राप्त स्वयंसेवी

संख्या रुग्णालय येथे

मोफत मोतिबिंदू

शस्त्रक्रिया केल्या

जाणार असून

नागरिकांनी

त्याचा लाभ

घ्यावा, असे

आवाहन

सार्वजनिक

आरोग्य विभागाने

केले आहे. या

मोहिमेंतर्गत 1 लाख

शस्त्रक्रिया करण्यासाठी

आरोग्य विभागाने

जिल्हानिहाय नियोजन केले

असून संबंधित आरोग्य अधिकारी

आणि कर्मचाऱ्यांना जबाबदारी देण्यात आली आहे.

केंद्र शासनामार्फत 'राष्ट्रीय नेत्र ज्योती अभियान' ही विशेष

मोहीम जून, 2022 पासून राबविण्यात येत आहे. या मोहिमेत

50 किंवा त्याहून अधिक वयाच्या लोकांमध्ये अंधत्व आणि

एसव्हीआय कारणीभूत असलेल्या मोतिबिंदू शस्त्रक्रियांचा

अनुशेष पूर्णपणे भरून काढण्याचे लक्ष्य ठेवण्यात आले आहे.

या कार्यक्रमांतर्गत 2022 ते 2025 या तीन वर्षांत 27 लाख मोतिबिंदू शस्त्रक्रियांचे उद्दिष्ट आहे. आरोग्य विभागाच्या या मोहिमेमुळे नागरिकांना मोफत शस्त्रक्रियेचा लाभ घेता येणार आहे. सन 2022-23 मध्ये राज्यात मोतिबिंदू शस्त्रक्रियेचे 112.51 टक्के उद्दिष्ट साध्य करण्यात

आले आहे व 2023-24 या आर्थिक

वर्षात डिसेंबर, 2023 पर्यंत एकूण

उद्दिष्टाच्या 67.30 टक्के

मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया

करण्यात आल्या

आहेत. सन 2023-

24 या आर्थिक

वर्षातील

मोतिबिंदू

शस्त्रक्रियेचे

उद्दिष्ट पूर्ण

करण्याकरिता

दि. 19 फेब्रुवारी ते

दि. 04 मार्च 2024

या कालावधीत

जिल्हा स्तरावर

विशेष मोतिबिंदू

शस्त्रक्रिया मोहीम

राबविण्यात येणार आहे. या

मोहिमेकरिता दिलेले उद्दिष्ट पूर्ण

करण्यासाठी शासकीय आरोग्य संस्थांसह,

अशासकीय स्वयंसेवी संस्था तसेच खासगी संस्थांचे सहकार्य

घेण्यात येणार आहे. याविषयी किंवा इतर आरोग्य विषयक

सल्ला घेण्यासाठी नागरिकांनी 104 या टोल फ्री क्रमांकावर

संपर्क साधावा, असे आवाहन आरोग्य विभागाने केले आहे.

**मोतीबिंदू ने गेली दृष्टी...
कृत्रिम भिंगारूपणाने पहा सृष्टी ...**

Registered
Maharashtra Arogya Patrika (Marathi)
RNI No. MAHMAR/2000/1736
The date of Publication is 20th February 2024
Posting on 24th of February 2024

प्रति,

पोस्टमन बंधुनो, या पत्यावर वर्गणीदार मिळत नसेल तर हा अंक कृपया
आरोग्य विभागाच्या संबंधित आरोग्य केंद्र रुग्णालय किंवा आरोग्य सेविका/कर्मचारी आशा यांचेकडे द्यावा

नरेंद्र मोदी
पंतप्रधान

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

राष्ट्रीय अंधत्व व दृष्टी क्षीणता नियंत्रण कार्यक्रम

राष्ट्रीय नेत्र ज्योती अभियान मोतीबिंदू मुक्त महाराष्ट्र

एकनाथ शिंदे
मुख्यमंत्री

विशेष मोफत मोतीबिंदू शस्त्रक्रिया मोहीम

दिनांक १९ फेब्रुवारी २०२४ ते ४ मार्च २०२४ (पंधरवडा)

मोतीबिंदू ने गेली दृष्टी...
कृत्रिम भिंगारोपणाने पहा सृष्टी ...

पंधरवड्यात 1 लाख रुग्णांना
मोतीबिंदू शस्त्रक्रियेच्या लाभाचे उद्दिष्ट

मोतीबिंदूची लक्षणे:

- डोळ्यातील नेत्रमणी(लेन्स) धुसर किंवा पांढरा होणे म्हणजे मोतीबिंदू.
- कोणत्याही प्रकारची वेदना न होता दृष्टी कमी होत जाणे.
- चष्याचा नंबर बदलणे.
- मोतीबिंदूचा वयोमानानुसार दोन्ही डोळ्यांवर प्रभाव पडतो

देवेंद्र फडणवीस
उपमुख्यमंत्री

एकनाथ शिंदे
मुख्यमंत्री

अजित पवार
उपमुख्यमंत्री

मोतीबिंदूवर कृत्रिम भिंगारोपण शस्त्रक्रिया (आय. ओ. एल)
हा पर्याय उपलब्ध आहे.

शासकीय रुग्णालय, मान्यता प्राप्त स्वयंसेवी संस्था
रुग्णालय येथे मोफत मोतीबिंदू शस्त्रक्रिया केल्या जातील.
याचा सर्वांनी लाभ घ्यावा.

प्रा. डॉ. तानाजी सावंत
मंत्री सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण

अधिक माहितीसाठी आशा, आरोग्य सेवक/सेविका/आरोग्य कर्मचारी
किंवा जवळच्या शासकीय रुग्णालयाशी संपर्क साधा.

मोफत आरोग्य सल्ला मिळविण्यासाठी
डायल करा टोल फ्री क्रमांक

१०४